

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “ความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดความแปลกแยกทางการเมือง ความยึดมั่นผูกพันในศาสนา และศาสนาอิสลาม เป็นแนวทางในการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

2.1 แนวคิดความแปลกแยกทางการเมือง

2.1.1 ความแปลกแยก

คำว่า “ความแปลกแยก” มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Alienation” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า “Alienatio” สำหรับในภาษาไทย มีผู้เรียกภาวะดังกล่าวแตกต่างกันออกไป คือ ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาใช้คำว่า “ภาวะออกหาก” ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ใช้คำว่า “ความแปลกแยก” ทวีป วรดิกล ใช้คำว่า “ความผิดแปลกสภาวะ” ส่วน พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์ ใช้คำว่า “อัญญาภาพ” (อ้างในวิไล วงศ์สืบชาติ, 2528:12-13) เมื่อพิจารณาคำเหล่านี้แล้ว การวิจัยครั้งนี้จึงเลือกใช้คำว่า “ความแปลกแยก” ในการเรียกแทนคำ “Alienation”

Mizuchi (อ้างในเขาวนิจ กิตติชรกุล, 2529:10) ได้กล่าวถึง ความคิดเรื่องความแปลกแยก หรือ Ekstasis ของกรีกว่า คือ การออกจากร่างในพิธีกรรมลึกลับ หรือความปราบปลื้มยินดี ส่วนชาวโรมันถือว่าสภาวะดังกล่าวเป็นความแปลกแยกทางจิต และต้องถูกสังคมลงโทษ ส่วนในยุคต้นของศาสนาคริสต์นั้น ความแปลกแยกหมายถึงการที่มนุษย์แยกออกจากพระเจ้า

Johnson (อ้างในเขาวนิจ กิตติชรกุล, 2529:10) กล่าวว่า แนวคิดนี้ได้แยกจากสาระสำคัญทางเทววิทยา และเริ่มปรากฏเป็นแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับทางโลกและมนุษย์มากขึ้น กล่าวคือ เป็นความเข้าใจเกี่ยวกับศักยภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยที่มึความรู้สึกลึกซึ้งถึงขีดสุด ความไร้ศีลธรรม ซึ่งได้ถูกบรรยายเป็นเชิงล้อเลียนในนิทานพื้นบ้าน วรรณคดีและสิ่งพิมพ์ต่างๆ ว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (อ้างในวิไล วงศ์สืบชาติ, 2528:13) ซึ่งเป็นต้นกำเนิดความคิดเรื่องความแปลกแยก ได้ให้ความหมายของความแปลกแยกเป็น 2 นัย ซึ่งค่อนข้างเป็นปรัชญาว่า หมายถึง ความแยกออกห่าง และความยอมจำนน ทั้งนี้ ความแยกออกห่าง หมายถึง ความแตกแยก

หรือ ความสัมพันธ์ที่ปราศจากความสอดคล้องต้องกันระหว่างบุคคลกับหน่วยทางสังคม หรือระหว่างธรรมชาติที่แท้จริงของบุคคลกับภาวะในชีวิตจริงของเขา ส่วนความยอมจำนน หมายถึง การเสียสละ หรือการถ่ายย้ายสิทธิไปให้อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นการยอมจำนนโดยสำนักเพื่อที่จะได้มาซึ่งสิ่งพึงประสงค์บางประการ นั่นคือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับหน่วยทางสังคม อย่างไรก็ตาม ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดของ Hegel มีอิทธิพลต่อสาขาสังคมศาสตร์ต่างๆ ไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาสังคมวิทยา

ในทางสังคมศาสตร์ Karl Marx (อ้างในวิลเลียม วังค์สตีบชาติ, 2528:12-14) เป็นผู้นำเอา มโนทัศน์เกี่ยวกับความแปลกแยกมาศึกษาเป็นบุคคลแรก ตามแนวคิดของ Marx ภาวะของความแปลกแยกมีความหมายเน้นไปในทางภาวะการไร้อำนาจ อันเกิดจากการควบคุมมากเกินไป กล่าวคือสภาพที่บุคคลตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งอื่น หรือบุคคลอื่น เช่น ชีวิตของกรรมกรตกอยู่ใต้อำนาจของเครื่องจักรและนายทุน เขาเหล่านั้นจึงรู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองอยู่อย่างไร้ความหมายหรือไร้คุณค่า รู้สึกขาดความภาคภูมิใจในตนเอง และในงานที่ตนทำ ตลอดจนผลผลิตที่เกิดจากแรงงานของตน Marx ถือว่าสภาพเช่นนี้เป็นสภาพที่กรรมกรถูกลดความเป็นมนุษย์ลง (dehumanization) ทำให้กรรมกรมีสภาพเหมือนวัตถุหรือสินค้าชนิดหนึ่งที่ถูกตีราคาด้วยค่าจ้างที่ได้รับจากนายจ้าง การทำงานจึงเป็นเพียงการขายแรงงานไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น นอกจากนี้ Marx ยังได้พิจารณาความแปลกแยกในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ในเชิงวัตถุวิสัยอีกด้วย กล่าวคือ อาจถือว่า บุคคลเกิดความแปลกแยกแม้กระทั่งในกรณีที่เขาไม่ได้รับรู้เลยว่ามีภาวะนั้นอยู่ แนวคิดของ Marx ดังกล่าวสอดคล้องกับของ Fromm Eric ซึ่งก็มองความแปลกแยกในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางวัตถุวิสัย คือถึงแม้ว่าบุคคลจะมองตัวเองว่าปกติและคนอื่นก็มองว่าเขาปกติ แต่ก็ถือว่าเขายังคงแปลกแยกจากธรรมชาติพื้นฐานของเขา และเช่นกัน Shacht และ Feurlicht ก็ได้ให้ความหมายของความแปลกแยกไว้ 3 ความหมาย คือ (1) การถ่ายย้ายสิทธิ หรือทรัพย์สินไปให้อีกฝ่ายหนึ่ง (2) การกระทำ หรือผลของการแยกตนจากเพื่อน และ (3) การวิกลจริต อย่างไรก็ตาม สำหรับความหมายดังกล่าวเป็นเพียงความหมายตามรากศัพท์ ซึ่งมีได้มีความหมายตามที่ใช้กันในทางสังคมวิทยาในปัจจุบัน

ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1970 การศึกษาความแปลกแยกได้มุ่งเน้นไปสู่แนวจิตวิทยาสังคมเป็นหลัก ดังได้ปรากฏผลงานวิจัยและงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นจำนวนมากโดยเสนอคำ "อัตตวิสัย" ของตัวบุคคลเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ในแง่จิตวิทยาสังคม ความแปลกแยกเป็นความรู้สึกของบุคคลที่เป็นความอึดอัดใจ (Uneasiness) หรือความไม่สบายใจ ซึ่งสะท้อนถึงการแยกตัวของเขาจากการมีส่วนร่วมในสังคมและวัฒนธรรม เป็นการแสดงถึงความไม่เป็นเจ้าของหรือความไม่ร่วมแบ่งปันความตระหนักถึงความอึดอัดใจหรือการมองเห็นความไม่ยินดีต้อนรับเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่น โดยจะแปรผันภายใต้ขอบเขตและความเข้มข้นที่แตกต่างกัน อาจเป็นความรู้สึกชั่วครั้งชั่วคราวซึ่ง

เกิดจากการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับบุคคลจำนวนมากหรือน้อยก็ได้ หรือ อาจเป็นความต่อเนื่องหรือความรู้สึกรุนแรงที่เกิดจากความคิดเกี่ยวกับตนเองของบุคคล ทัศนคติของ ตัวเขาเอง ฐานะตำแหน่งทางสังคมและวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากตำแหน่งดังกล่าว ในแง่นี้ความแปลกแยกเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมทั่วไป เป็นความรู้สึกที่อาจเป็นประสบการณ์ใน บางสมัยนิยมของสมาชิกในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งไม่อาจเข้าใจได้ หากแยกออกจากด้านตรงข้ามของ ความแปลกแยก กล่าวคือ เป็นความรู้สึกเป็นเจ้าของมีส่วนร่วมแบ่งปัน หรือการเข้าร่วมอันเป็นผล จากการรวมเข้า (Inclusions) หรือการประสานรวม (Integration) เอาบุคคลเข้าสู่กลุ่มสังคม (Social Collectivities) (เยาวันิจ กิตติชรรกุล, 2529:18) นั่นคือการบูรณาการหรือการผสมกลมกลืนนั่นเอง

จากแนวคิดดังกล่าว เยาวันิจ กิตติชรรกุล (2529:19) กล่าวว่า ความเข้มข้นของความแปลก แยกจะแปรผันตาม 1. จำนวนกลุ่มที่แตกต่างกันทางคุณภาพ ซึ่งบุคคลเกี่ยวข้องอยู่ด้วย รวมถึง จำนวนของกลุ่มวัฒนธรรมที่เขามีส่วนร่วมอยู่ 2. ขอบเขตซึ่งความเป็นสมาชิกในกลุ่มดังกล่าวจะ ประสานเข้าด้วยกัน เติบโตขึ้น หรือ ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มปฐมภูมิ เช่น ครอบครัว กลุ่ม เพื่อนวัยรุ่นผู้ใหญ่ วัยรุ่น วัยเด็ก รวมถึงความผูกพันกับบ้านเกิดเมืองนอน เพื่อนบ้าน ชุมชนหรือถิ่น ที่อยู่ 3. ระดับที่ความผูกพันต่อกลุ่มสมาชิกซึ่งมีอยู่แต่เดิมไม่ได้ถูกละทิ้ง หรือถูกทำให้ลดน้อยลง เนื่องจากความฝักใฝ่ผูกพันกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ 4. ขอบเขตที่กลุ่มของบุคคล แสดงหรือเสนอสัญลักษณ์ของหน่วยหลักในสังคมนั้นๆ และเชื่อมชากับค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อที่ดำรงอยู่

การนำแนวคิดเรื่องความแปลกแยกมาใช้ในความหมายที่น่าสนใจอีกแนวหนึ่ง คือ ผนวก รวม (Combine) เอาคำจำกัดความที่เน้นตัวบุคคลอย่างมากเข้ากับความสนใจการเมืองระดับมหภาค ความแปลกแยกในความหมายทางการเมืองนี้เชื่อมโยงกับการขยายขอบเขต (Enlargement) หรือ การลดน้อย (Diminution) ของการมีส่วนร่วมในการเมือง ความแปลกแยกนี้สะท้อนอยู่ในชีวิตทาง สังคมและการเมืองของกลุ่มโดยการที่พวกเขาแตกแยก (Estrange) ออกจากเป้าหมายของชาติหรือ สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นผลจากการขาดกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้เองจะ ทำให้พวกเขา รู้สึกได้รับผิดชอบ และเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับนโยบายระดับชาติที่สำคัญ (เยาวันิจ กิตติชรร กุล, 2529:25-26)

Horowitz Irving L. (อ้างในเยาวันิจ กิตติชรรกุล, 2529:26) กล่าวว่า ความแปลกแยกนี้ดำรง อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำให้เป็นปัจเจกชน ด้วยความล้มเหลวระดับบุคคลหรือระดับการเมืองในอัน ที่จะแก้ไขความตึงเครียดซึ่งเกิดจากอุดมคติเกี่ยวกับความเป็นอิสระ (Ideal of Autonomy) ดังนั้น เอกลักษณะใหม่ที่มีความหมายเชื่อมโยงกับการจัดการตัวเองอย่างรับผิดชอบ (Responsible Self-Management) ความเป็นส่วนตัวของมนุษย์ และความเป็นอิสระของประเทศ ดังนั้น การเอาชนะ

ความแปลกแยกในบริบททางการเมืองจึงหมายถึงระบบที่ให้อิสระ (Libertarian Polity) โดยได้รับการปกป้องจากรัฐบาลที่มีเหตุผล จนทำให้คนมีศักยภาพที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยน และชี้้นำบริบททางการเมืองของพวกเขา ความแปลกแยกจะเจาะทะลุ (Penetrate) ความคิดทางสังคมได้ เมื่อค่านิยมแบบปัจเจกชนแทรกซึมวัฒนธรรมทางการเมือง

ปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับความแปลกแยกที่มีความหมายครอบคลุมค่อนข้างจะกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับอย่างมากก็คือแนวคิดของ Melvin Seeman (อ้างในวิลโลว์ วังส์ลีบชาติ, 2528:16-18) โดยเน้นว่า ความแปลกแยกเป็นภาวะทางจิตหรือความรู้สึกของบุคคล สามารถแบ่งออกเป็น 6 มิติด้วยกัน คือ ความไร้อำนาจ ความไร้ความหมาย ความไร้บรรทัดฐาน ความโดดเดี่ยวทางค่านิยม ความโดดเดี่ยวทางสังคม และความแตกแยกจากอัตตะ กล่าวคือ

- ความไร้อำนาจ หมายถึง ความคาดหวังของบุคคลที่ว่าพฤติกรรมของเขาไม่สามารถกำหนดผลลัพธ์หรือสิ่งพึงใจที่เขาใฝ่หาได้
- ความไร้ความหมาย หมายถึง ความคาดหวังของบุคคลที่ว่า การทำนายที่ใกล้เคียงความจริงถึงผลลัพธ์ในอนาคตของพฤติกรรมของเขาไม่สามารถจะกระทำได้ มันเป็นความรู้สึกงุนงงไม่มีความเข้าใจในเรื่องของสังคม ความแปรเปลี่ยนของเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเขาไม่เข้าใจ และเหตุการณ์ในอนาคตซึ่งเขาไม่อาจทำนาย
- ความไร้บรรทัดฐาน หมายถึง ความคาดหวังที่ว่า “วิถีทาง” หรือ “เครื่องมือ” อันไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม มีความจำเป็นเพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าประสงค์หนึ่งๆ มันเป็นทัศนคติที่ว่าบุคคลไม่ได้ถูกผูกมัดกับมาตรฐานของสังคมในการกระทำอันจะนำไปสู่สิ่งซึ่งถือว่าเป็นเป้าประสงค์ของคนในสังคมนั้นๆ
- ความโดดเดี่ยวทางค่านิยม หมายถึง การให้คุณค่าต่ำต่อเป้าประสงค์หรือพฤติกรรมซึ่งถือว่ามีคุณค่าสูงสำหรับคนในสังคมอันเป็นการปฏิเสธ “ค่านิยมร่วม” ของสังคม
- ความโดดเดี่ยวทางสังคม หมายถึง ความคาดหวังในอันที่จะถูกปฏิเสธ หรือไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งมักจะแสดงออกในความรู้สึกเปล่าเปลี่ยว หรือรู้สึกว่าถูกปฏิเสธจากคนอื่น
- ความแตกแยกจากอัตตะ หมายถึง ความขึ้นต่อรางวัลซึ่งคาดได้ในอนาคตของพฤติกรรมนั้นๆ กล่าวคือเป็นการยึดถือ “รางวัล” ซึ่งอยู่นอกเหนือไปจากกิจกรรมหรือพฤติกรรมโดยตัวของมันเอง

ดังนั้น ความหมายของความแปลกแยกตามแบบของ Melvin Seeman จึงเป็นเรื่องของความรู้สึก หรือภาวะทางจิตที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังของบุคคลต่อการกระทำของตนและต่อสภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคมนั่นเอง (วิลโลว์ วังส์ลีบชาติ, 2528:18)

Wegner, E.L. (อ้างในวิล ไวทิง วังศ์สืบชาติ, 2528:18) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องความแปลกแยกนี้ ส่วนใหญ่ใช้ไปในแนวของการรับรู้เชิงปฏิเสธรของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวม คือ มักจะพิจารณาว่า ความแปลกแยกมีสาเหตุมาจากภาวะของสังคมโดยส่วนรวม โดยมีได้มีการบ่งชี้อย่างจำเพาะเจาะจง ถึงสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดภาวะทางจิตดังกล่าว ทั้งๆ ที่บุคคลสามารถมีภาวะแวดล้อมที่เจาะจงแตกต่างกันเป็นหลายลักษณะ ดังนั้น บุคคลที่เกิดความแปลกแยกในภาวะแวดล้อมหนึ่ง อาจไม่เกิดความแปลกแยกในอีกภาวะแวดล้อมหนึ่งก็ได้ ในทำนองเดียวกัน การที่บุคคลเกิดความแปลกแยกในภาวะแวดล้อมหนึ่งก็ไม่ได้หมายความว่า เขาจะเกิดความแปลกแยกต่อสังคมโดยส่วนรวมด้วย ดังที่ Aiken Michael and Hage J. กล่าวว่า ความแปลกแยกมิได้เกิดขึ้นมาได้เอง แต่ต้องมีภาวะการณ์ที่เฉพาะเจาะจง ด้วยเหตุนี้การศึกษาวิเคราะห์ความแปลกแยกในปัจจุบันจึงมีการเจาะจงสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับบุคคลซึ่งผู้เสนอแนวคิดให้พิจารณาความแปลกแยกในลักษณะเฉพาะบริบทนี้มีหลายท่านเช่น Dean Dwight เป็นคนแรกที่ได้เสนอแนวคิดความแปลกแยกภายใต้ภาวะแวดล้อมที่เฉพาะเจาะจงอันหนึ่งโดยถือเป็น single unit approach เช่นเดียวกับ Clark John P. ได้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาในสถาบันหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง จะทำให้ได้รับข่าวสารข้อมูลอย่างเพียงพอว่าการศึกษาดังกล่าวถึงสังคมทั้งหมด และยังช่วยให้การศึกษาเป็นไปโดยลึกซึ้งและเที่ยงตรงมากกว่าซึ่งข้อเสนอที่ได้กล่าวมานี้สอดคล้องกับ Melvin Seeman ที่ว่าสังคมส่วนรวมไม่ได้เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือไม่ได้เป็นแวดวงซึ่งใกล้ชิดกับบุคคลเลย ดังนั้น เขาอาจจะไม่มีทัศนคติที่แน่นอนต่อสังคมโดยส่วนรวมเลยก็ได้ นอกจากนี้ ความแปลกแยกของบุคคลต่อสถานการณ์เฉพาะเจาะจงมิได้ขยายขอบเขตออกไปนอกเหนือสถานการณ์นั้นๆ เลย

2.1.2 ความแปลกแยกทางการเมือง

ความสนใจของนักคิด เกี่ยวกับความแปลกแยกทางการเมืองมีมาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 19 โดย Hegel (อ้างในธนัน อนุมานราชชน, 2543:4-5) ปราชญ์ชาวเยอรมันเป็นผู้ให้กำเนิดแนวคิดนี้ Hegel ได้พูดถึงความแปลกแยก ไว้ใน The Phenomenology of Spirit ว่ามีความหมายอยู่สองประการคือ ประการแรกคือ ภาวะที่บุคคลแยกตัวออกจากความเป็นจริงทางการเมืองในระดับที่แตกต่างกัน กล่าวคือบุคคลคนหนึ่งจะตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดในโลกการเมือง ประการที่สองได้แก่ ภาวะที่บุคคลยอมพ่ายแพ้ต่อสิ่งแวดล้อมทางการเมือง และมอบสิทธิของตนไปให้แก่บุคคลอื่นโดยมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์กับส่วนต่างๆ ของสังคมการเมือง ต่อมาก Marx ได้พัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับความแปลกแยกที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ข้อเสนอของ Marx ถูบทวิจารย์ทางเศรษฐกิจการเมืองแนวคิดของ Adam Smith ศาสตราจารย์

ลัทธิทุนนิยมสมัยใหม่สำหรับ Marx ความแปลกแยกเป็นผลลัพธ์จากความห่างเหิน ที่เกิดขึ้นในบางขั้นตอนของการพัฒนาการผลิต ระหว่างตัวมนุษย์เองกับผลผลิตที่เขาเป็นผู้ผลิตขึ้น เมื่อกรรมกรขายแรงงานของเขาในตลาด ผลผลิตที่เกิดขึ้น ไม่ได้เป็นของเขาอีกต่อไปแต่กลายเป็นสิ่งที่ป็นอิสระจากตัวเขาเอง ทำนองเดียวกัน นักคิดร่วมอุดมการณ์สังคมนิยมอีกคนหนึ่งคือ Mihilo Markovic ชาวยูโกสลาเวียได้เสนอว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความแปลกแยกทางการเมืองซึ่งอาจเข้าใจได้ในรูปลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. ผู้คนโดยทั่วไปไม่มีอำนาจใดๆ ที่จะไปควบคุมสถาบันทางการเมืองต่างๆ เช่น รัฐบาล พรรคการเมือง รัฐธรรมนูญ หรือรัฐสภาที่เขาสร้างมันขึ้นมา ในที่สุดสถาบันการเมืองเหล่านี้ก็อยู่เหนือมนุษย์และควบคุมมนุษย์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงเกิดความรู้สึกว่าไม่มีประโยชน์อะไรที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง เพราะเขาไม่มีอิทธิพลใดๆ ที่จะผลักดันอะไรทั้งสิ้น
2. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีลักษณะเห็นห่างแปลกแยก ในกลุ่มชนชั้นผู้ปกครองบุคคลจะเห็นห่างกันตามลำดับชั้น ฐานะ ตำแหน่งและอำนาจ บุคคลจะแยกกันอยู่ ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน แม้กระทั่งภายในครอบครัว แต่ละคนจะไม่ยอมเปิดเผยความรู้สึกนึกคิดของตนเอง
3. กิจกรรมทางการเมืองไม่มีลักษณะสร้างสรรค์ การอภิปรายหาข้อยุติมีการเตรียมการมาก่อนล่วงหน้า การเลือกตั้งได้ตกลงกันมาก่อนแล้วว่าใครจะเป็นผู้ได้รับเลือก การวิพากษ์วิจารณ์กระทำกันพอเป็นพิธี ทุกเรื่องมีแต่ความว่างเปล่าและน่าเบื่อหน่าย
4. ภายในจิตใจของคนเต็มไปด้วยความขัดแย้งระหว่างความเลื่อมใสของการเมืองกับความใฝ่ฝันที่อยากให้อชีวิตของตนเองดีขึ้น

เลิศชาย ศิริชัย (2530:9) ได้ให้ความหมายความแปลกแยกทางการเมือง ในงานวิจัยเรื่อง “ความแปลกแยกในเรื่องสั้นไทย (พ.ศ. 2508-2519)” ว่า หมายถึง ภาวะที่รัฐ ซึ่งเป็นผลผลิตจากกิจกรรมทางการเมืองของมนุษย์ มีลักษณะเป็นอิสระจากเจตน์จำนงและความตั้งใจของมนุษย์ รวมทั้งมีอำนาจในการข่มขู่ คุกคาม บงการ และเป็นศัตรูกับมนุษย์ ภาวะการณ์เช่นนี้ ทำให้มนุษย์มีความรู้สึก ทำที หรือพฤติกรรมที่แสดงถึงการไร้ความหมาย ความไร้อำนาจความไร้บรรทัดฐาน ความโดดเดี่ยว รัฐแปลกแยกกับประชาชนในรูปของอำนาจรัฐ ได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ

นอกจากนั้นเลิศชาย ศิริชัย (2530:9-10) ยังให้ความที่ปลีกย่อยของความแปลกแยกทางการเมืองในด้านต่างๆ ไว้ดังนี้ คือ

1. ความแปลกแยกกับอำนาจนิติบัญญัติ หมายความว่า ประชาชนแปลกแยกกับการได้มาของสมาชิกสภานิติบัญญัติ การปฏิบัติงานของสมาชิกสภานิติบัญญัติ ทั้งการออกกฎหมาย และการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาล
  - 1.1 ความแปลกแยกกับการได้มาของสมาชิกสภานิติบัญญัติ หมายความว่า ประชาชนไม่ได้มีเจตน์จำนงอย่างแท้จริง ในการเลือกสมาชิกสภานิติบัญญัติ เพราะเขาต้องตกอยู่ใต้อำนาจของเงิน อำนาจการโฆษณาชวนเชื่อ อำนาจของค่านิยม และประชาชนต้องเลือกตัวแทนเท่าที่มีเสนอมารับเลือกเท่านั้น ฯลฯ ในกรณีการได้มาซึ่งสมาชิกสภานิติบัญญัติโดยการแต่งตั้งหรือการใช้อำนาจนิติบัญญัติ โดยคณะปฏิวัติก็เป็นการได้มาซึ่งสภานิติบัญญัติโดยไม่คำนึงถึงเจตน์จำนงของประชาชน
  - 1.2 ความแปลกแยกกับการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภานิติบัญญัติ หมายความว่า สมาชิกสภานิติบัญญัติปฏิบัติหน้าที่สวนทางกับเจตน์จำนงของประชาชน นอกจากจะไม่พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้กับประชาชนแล้ว ยังทำให้ประชาชนเดือดร้อน หรือเป็นปฏิปักษ์กับประชาชน
2. ความแปลกแยกกับอำนาจบริหาร หมายความว่า ประชาชนแปลกแยกกับรัฐบาล ทหาร ตำรวจ และระบบราชการ
  - 2.1 ความแปลกแยกกับรัฐบาล หมายความว่า การปฏิบัติงานของรัฐบาลนั้น เป็นอิสระจากเจตน์จำนงและความตั้งใจของประชาชน กลับมีอำนาจเหนือประชาชนทำให้ประชาชนเดือดร้อน ทุกข์ยาก ไร้เสรีภาพ รวมทั้งการทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับสังคมกับรัฐบาลมีลักษณะเต็มไปด้วยสัญลักษณ์ ทำให้ประชาชนไม่สามารถมองเห็นข้อเท็จจริงภายในสังคมได้ประชาชนต้องจมปลักอยู่ในความโง่เขลา ทุกข์ยาก และยอมรับชะตากรรมที่เป็นอยู่
  - 2.2 ความแปลกแยกกับทหารและตำรวจ หมายความว่า ทหารและตำรวจซึ่งเป็นกองกำลังของรัฐ นั้นปฏิบัติการในลักษณะที่อยู่นอกเหนือจากเจตน์จำนง ของประชาชนและกลับเป็นกองกำลังที่ปราบปรามประชาชน ข่มขู่ คุกคาม และเป็นศัตรูกับประชาชน
  - 2.3 ความแปลกแยกกับระบบราชการ หมายความว่า ระบบราชการไม่ได้ทำหน้าที่บำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้กับประชาชน แต่แสดงความเป็นนายประชาชน ข่มขู่ บังคับ และสร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชน

3 ความแปลกแยกกับอำนาจตุลาการ หมายความว่า ประชาชนแปลกแยกกับกฎหมายและศาล

3.1 ความแปลกแยกกับกฎหมาย หมายความว่า กฎหมาย กลายเป็นสิ่งที่อยู่เหนือเจตน์จำนงของประชาชน กลับมามีอำนาจบังคับประชาชนให้อยู่ในขอบเขตอันจำกัดโดยไม่คำนึงถึงมนุษยธรรมใดๆ ทำให้ประชาชนไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรือมีชีวิตที่ดีกว่าได้

3.2 ความแปลกแยกกับศาล หมายความว่า กระบวนการในการพิจารณาคัดสินความถูกผิดตามกฎหมายนั้น ได้กลายเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกับประชาชนประชาชนไม่สามารถได้รับความยุติธรรมจากศาลได้และยังต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจบังคับของศาลอย่างราบคาบ

2.1.3 ผลจากความแปลกแยก

Barakat Halim (อ้างในเยวานิจ กิตติชกรกุล, 2529:27-29) กล่าวว่า เมื่อนิยามว่า ความแปลกแยกเป็นแนวโน้มด้านทัศนคติซึ่งเกิดจากความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงหรือโลกที่ดำรงอยู่ กับสังคมอุดมคติหรือโลกที่พึงปรารถนาหรือควรจะเป็น ดังนั้น ผลลัพธ์ของความแปลกแยกจึงสะท้อนออกมาในรูปแบบพฤติกรรมหรือการกระทำใดๆ กล่าวคือ บุคคลผู้แปลกแยกอาจจะกระทำตัวแบบถดถอยออกจาก ขอมกระทำตาม หรือแม้แต่เป็นฝ่ายลงมือกระทำกับระบบสังคมที่เขาารู้สึกแปลกแยก เพื่อลดช่องว่างระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงกับโลกอุดมคติ ดังนี้

1. ผู้ถดถอย จะถูกจัดให้อยู่ปลายสุดของขั้วเพราะบุคคลผู้แปลกแยกมีแนวโน้มจะถอนตัวจากระบบสังคมมากกว่ายอมทำตามหรือตอบโต้กลับ บางคนอาจพยายามหลบหนีเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า การเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือความฝักใฝ่ผูกพันใดๆ บางคนอาจสร้างเปลือกห่อหุ้มตัวเองไว้ หรือเป็นเหมือนดักแด้ที่ทอรังไหมไว้ซ่อนเร้นตัวเองเพื่อหลบซ่อนอยู่ภายใน โดยหวังว่าจะไม่เกิดอะไรใหม่ๆ ขึ้นอีก สำหรับพวกเขาแล้วถือว่าการเกี่ยวข้องไม่ว่าในกรณีใดๆ ส่วนแต่เป็นอุบัติเหตุและเป็น โชคร้าย
2. พวกนักกิจกรรม ซึ่งเป็นผู้แปลกแยกที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการกระทำและการปฏิบัติใดๆ โดยมุ่งเปลี่ยนแปลงระบบ พวกเขามีแนวโน้มที่จะต่อต้าน กัดค้าน ประท้วง ขบถ และ/หรือสร้างสิ่งใหม่เช่น พวกสมาชิกของขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปสังคม นักกิจกรรมเหล่านี้ อาจเป็นผู้ขับไล่ความเลวร้าย หรือแก้แค้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ขับไล่ความเลวร้ายจะเป็นพวกที่พยายามไปให้พ้นจากความแปลกแยก และเปลี่ยนโลกเพื่อสิ่งที่ดีกว่า โดยการสร้างสรรค์ความหวัง ความรัก ความรู้ สติปัญญา และความกล้าหาญ โดยที่พวกเขาจะเสนอภาพ

ความคิดและวิธีการเพื่อปกป้องตัวพวกเขาเองและคนอื่นจากความเศร้าเสียใจ ส่วนผู้แก่
แก่ั้นจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่มุ่งทำลายล้างระบบมากกว่าปรับปรุงระบบ แต่อย่างไรก็ตาม
ยังไม่มีกำหนดเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างคนสองพวกนี้

3. พวกขอมตาม (Compliers) ซึ่งมักจะแสดงความยินยอมต่อหน้าสาธารณชนมากกว่าโดย
ความรู้สึกส่วนตัวจริงๆ เนื่องจากความคาดหวังและข้อเรียกร้องของระบบ พวกเขาจึงมี
แนวโน้มที่จะทำตัวให้สอดคล้องกับระบบ และผูกพันกับการกระทำซึ่งสนับสนุน ความ
สนใจ ค่านิยม วัตถุประสงค์ โดยปราศจากความสามารถที่จะซึมซาบสิ่งเหล่านี้ไว้ภายในตัว
ส่วนมากมักเป็นพวกที่จริงจัง และยึดแนวปฏิบัติเป็นหลัก รวมทั้งใฝ่หาสถานภาพ แต่ไร้
อำนาจ

อย่างไรก็ตาม Joel D. Aberbach (อ้างในเยาเวนิง กิตติธรกุล, 2529:27-29) กล่าวว่า ปัญหา
สำคัญในการวิจัยเชิงประจักษ์ก็คือ ยังไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่า ภายใต้เงื่อนไขใดที่บุคคลผู้
แปลกแยกจะแสดงพฤติกรรมประเภทใดในเส้นต่อเนื่องดังกล่าว หรือปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อ
หรือผลักดันให้บุคคลผู้แปลกแยกกระทำตัวตามกลุ่มใดในเส้นต่อเนื่องที่เชื่อมโยงระหว่างการถด
ถอยกับการเข้าเกี่ยวข้องนี้ แม้แต่การศึกษาเรื่องความแปลกแยกทางการเมืองกับพฤติกรรมต่างๆ ซึ่ง
เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางมาก ก็ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนสำหรับกรณีดังกล่าวมี
เพียงข้อเสนอกว้างๆ ว่า ผู้แปลกแยก (ในความหมายที่กว้างมากเช่นกัน) จะอยู่อย่างเงียบสงบใน
สถานการณ์ปกติ แต่จะถูกผลักดันให้เข้าสู่การเคลื่อนไหวของมวลชน (หรืออย่างน้อยก็สนับสนุน
พวกสุดขั้วผู้นำทางการเมืองที่เป็นเผด็จการ หรือพวกกวนเมือง) เมื่อสถานการณ์ทางจิตวิทยาและ
ทางวัตถุอยู่ในเงื่อนไขหนึ่งๆ แต่ก็ยังไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนถึงเงื่อนไขดังกล่าวในเชิงประจักษ์ ส่วน
Ada w. Finifter ได้แยกแยะกลุ่มของพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประสานความ
แปลกแยกทางการเมือง 2 ประเภท อันได้แก่ความรู้อำนาจทางการเมือง และความรู้บรรทัดฐาน
ทางการเมือง ออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

		ความรู้อำนาจทางการเมือง	
ความรู้บรรทัดฐาน ทางการเมือง	สูง	สูง พวกไม่เกี่ยวข้องอย่างสุดขั้ว พวกแยกดินแดน ขบวนการ ปฏิวัติพวกที่ถอนตัวอย่าง สิ้นเชิง	ต่ำ พวกปฏิรูป กลุ่มประท้วงโดย ทำอยู่ภายในกรอบของสถาบัน
	ต่ำ	พวกเฉื่อยชา พวกที่เกี่ยวข้อง ทางการเมืองในระดับต่ำ	พวกประสานทางการเมือง มีส่วนร่วมอย่างประนีประนอม

2.1.4 ความแปลกแยกของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จรัญ มะลูลีม (2539:32-34) กล่าวว่า หากพิจารณาในด้านจำนวนและความสำคัญด้านการเมืองการปกครองแล้ว มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีความสำคัญที่สุดในประเทศไทย เพราะถัดจากพุทธศาสนา ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาสำคัญเป็นที่สองในประเทศไทย การคำนวณจำนวนประชากรมุสลิมในประชากรมุสลิมในประเทศไทยนั้น ไม่มีประจำทุกปี และตัวเลขที่ได้จากการคำนวณ ก็มีความแตกต่างกันในระหว่างแหล่งข้อมูลต่างๆ ส่วนคณะกรรมการกลางเพื่อกิจการอิสลามแห่งประเทศไทย (The Central Committee for Islamic Affairs of Thailand หรือ CCIA) อ้างถึงมุสลิมในประเทศไทยมีอยู่ถึงร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทย แต่ในภาคอื่นๆก็มีมุสลิมอยู่เป็นจำนวนไม่น้อยคือ รวมแล้วประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนประชากรมุสลิมทั้งหมด ซึ่งอาจสรุปกลุ่มต่างๆของมุสลิมในประเทศไทยได้ตามต้นกำเนิดของพวกเขาได้ดังต่อไปนี้คือ (1) กลุ่มคนที่ถือกำเนิดในประเทศไทยแท้ ที่เป็นมุสลิมคือ ผู้ที่เป็นคนไทยโดยเชื้อชาติ (2) กลุ่มชาวมลายู (จัมปา) คือ ผู้ที่มาจากกัมพูชาในประเศกัมพูชาเป็นส่วนใหญ่ (3) กลุ่มตะวันออกกลาง (4) กลุ่มเอเชียใต้ ประกอบด้วยชาวปากีสถาน อินเดีย ศรีลังกา บังกลาเทศ มีอยู่ในหลายจังหวัด (5) กลุ่มอินโดนีเซีย อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ ก.ชาวชวา ข.ชาวโบเวียน และ ค.ชาว Minangkabans รวมทั้งชาวมกกันซาร์ที่มาอยู่บริเวณมกกันซาร์ในกรุงเทพฯ (6) กลุ่มไทยมาเลย์ คำว่า “มาเลย์” นี้หมายถึงผู้ที่มีเชื้อชาติมาเลย์ ซึ่งได้รับเอาแบบแผนทางสังคมวัฒนธรรมของไทยไปมาก รวมทั้งภาษาด้วย มีแบบแผนชีวิตทุกด้านเหมือนกับคนไทย นอกจากศาสนาเท่านั้น แทบจะไม่มีแตกต่างจากคนไทยที่กำเนิดในประเทศไทยในกลุ่มที่ 1 (7) กลุ่มจีนมุสลิม ส่วนใหญ่คือ พวกจีนฮ่อ นอกจากนั้นยังมีจีนมุสลิมที่มีเชื้อชาติฮ่อด้วยเป็นจำนวนเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อพยพมาจากกองทัพจีนก๊กมินตั๋ง (8) กลุ่มชาวซัมซัม ชาวซัมซัมกระจัดกระจายอยู่มากในบริเวณจังหวัดภาคใต้เช่น สงขลา และสตูล ชาวมลายูซัมซัมซึ่งพูดภาษาไทยปนมาเลย์มีอยู่ทั่วไปในยะหริ่ง กะลันตัน เซตุล ซึ่งอยู่ในรัฐเคดะห์ (9) กลุ่มไทยนับถือศาสนาอิสลามที่ไม่ถูกดูถูกถิ่นเข้ามาสู่วัฒนธรรมไทย กลุ่มนี้ประกอบด้วยมุสลิมมาเลย์เกือบทั้งหมด คำว่ามาเลย์ ในที่นี้หมายถึงการปฏิบัติของชาวมุสลิมทั้งหมดในประเทศไทยมีอยู่มากตามจังหวัดทางภาคใต้สุด ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรตามชนบท

จังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยจังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล อารง สุทธา ศาสน์ (2519:1; 2534:133) กล่าวว่าการที่โดยทั่วไปพื้นที่ในจังหวัดชายแดนที่มีความแตกต่างก็เพราะว่า จังหวัดทั้งสี่นั้นมีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกัน กล่าวคือประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม มีวัฒนธรรมและประเพณีชาวบ้านมาจากรากฐานเดียวกัน ใช้ภาษาเดียวกัน และเคยมีอิสระในการปกครองในฐานะประเทศราชมาด้วยกัน ขจัดภัย บรูซพัฒนา (มปป:9)

กล่าวว่า ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้แตกต่างกับชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ในแง่ที่ว่าไม่ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยแต่ได้อยู่อาศัยในบริเวณนั้นมาแต่อดีตแล้ว ในทำนองเดียวกัน เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531:สาระสังเขป หน้า 11) กล่าวว่ามุสลิมในประเทศไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความแตกต่างกับชนกลุ่มใหญ่มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุสลิมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความแตกต่างมีทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม นอกจากนั้นยังมีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนพฤติกรรมของข้าราชการซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐที่ทำให้เกิดความอยุติธรรม ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งและปัญหาชนกลุ่มน้อย

การแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยนั้น รัฐบาลเลือกใช้นโยบายการผสมกลมกลืนหรือบูรณาการทางวัฒนธรรม ให้มีวัฒนธรรมเป็นรูปรอยเดียวกัน เพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ ดังที่นักรัฐศาสตร์ที่ยึดทฤษฎี Functionalism, modernization และ development เช่น Daniel Apter, Gabriel Almond, James Coleman, J.W. Eaton, C. Greetz, M.J. Levy Jr, L. Pye, F.W. Riggs, W.B. Siffin, M.Weiner (อ้างในอุทัย คุลยเกษม, 2531:216) เห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเป้าหมายสุดท้ายของการบูรณาการแห่งชาติ นั่นคือการที่พลเมืองทุกหมู่เหล่าแม้จะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และอื่นๆ ซึ่งอยู่ภายในอาณาเขตของรัฐเดียวกันจะต้องมีความสวามิภักดิ์ต่อรัฐ โดยลดทอนความสวามิภักดิ์ดั้งเดิมที่มีต่อกลุ่ม เผ่าพันธุ์ หรือชุมชนเสีย และสำหรับประเทศไทย ปีเตอร์ จี กาวริง (2518) (อ้างในเสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531:300) กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “นโยบายบูรณาการของไทยต่อชนกลุ่มน้อยมุสลิม” ว่า ประเทศไทย (รวมทั้งฟิลิปปินส์) ใช้นโยบาย “บูรณาการ” กับชน กลุ่มน้อยมุสลิมด้วยวัตถุประสงค์หลายประการ เช่น ด้านชาตินิยม ด้านการพัฒนา และด้านความมั่นคงทางการเมือง ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ คือ (1) การบูรณาการด้านบริหาร ซึ่งมุ่งที่จะนำดินแดนภาคใต้วางไว้ในระบบการเมืองแห่งชาติ อันเป็นระบบการเมืองที่รวมอำนาจไว้ส่วนกลาง โดยการส่งชาวไทยพุทธออกไปปกครอง ซึ่งเป็นกรมองข้ามผู้นำดั้งเดิมของชาวไทยมุสลิมไปโดยสิ้นเชิง (2) การบูรณาการทางด้านเศรษฐกิจ คือการรวมดินแดนเข้ามาไว้เพื่อจุดมุ่งหมายในการพัฒนาประเทศและนำทรัพยากรต่างๆ ไปใช้ รวมทั้งการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้นและอพยพผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมจากภาคอื่นๆ เข้าไปอยู่เพื่อให้ช่วยสร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจและเพื่อถ่วงดุลในด้านกลุ่มชาติพันธุ์ (3) การบูรณาการด้านวัฒนธรรม เพื่อสร้างเอกภาพแห่งชาติให้เกิดขึ้น และเพื่อทำลายลัทธิภาคินิยมและเผ่าพันธุ์นิยม

จากดังกล่าวข้างต้น กล่าวได้ว่าการผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้นั้นเริ่มขึ้นอย่างแท้จริงในสมัยต้นรัชกาลที่ 1 กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2351 พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดแบ่งเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง คือ ปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง ะแงะ รามัน สายบุรี และหนองจิก แต่ละเมืองถูกลดฐานะเป็นหัวเมืองตั้งอยู่ในความดูแลของเมืองสงขลา เจ้าเมืองได้รับแต่งตั้งโดยตรง

จากกรุงเทพฯ มีการอพยพชาวมุสลิมมาไว้ภาคกลาง และอพยพคนไทยจากภาคกลางลงมาอยู่หัวเมืองทั้ง เจ็ด ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 เกิดกบฏ ทำให้ชาวไทยมุสลิมถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลย โดยนำมาไว้ที่ชานเมืองกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์โปรดเกล้าให้เลิกการปกครองแบบเก่ามาเป็นการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ทรงยุบหัวเมืองทั้ง 7 เป็น 4 หัวเมือง คือ ปัตตานี ยะลา สายบุรี และระแงะ ในปี พ.ศ. 2499 ต่อมาทรงยุบเป็นมณฑลปัตตานีในปีเดียวกัน และในปี พ.ศ. 2476 มณฑลปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น 3 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ดังเช่นปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นโยบายการผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมมีความครอบคลุมชัดเจน เข้มข้นมากกว่าในอดีต ดังเช่น นโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน พ.ศ. 2481 โดยวิธีการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยม การกำหนดรัฐธรรมนูญซึ่งประชาชนชาวไทยต้องปฏิบัติตาม พ.ศ. 2484 การจัดตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 และการประกาศใช้ “วีรกรรมแห่งชาติ 14 ข้อ” ใน พ.ศ. 2487 ภายหลังจากปฏิวัติ พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ดำเนินนโยบายทางการปกครองต่อมา และได้มีนโยบายที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ทั้งในด้านการศึกษา การเศรษฐกิจ และการสังคมวิทยาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อย่างไรก็ตามนโยบายและมาตรการปฏิบัติต่างๆ ก็มุ่งเน้นเพื่อลดความแตกต่างในด้านการนับถือศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2531:83-85; 269-281)

นโยบายผสมกลมกลืนดังกล่าว เป็นนโยบายที่ประสบผลสำเร็จกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ รวมทั้งมุสลิมในภาคกลาง แต่สำหรับชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้เป็นเช่นนั้น ถึงแม้ว่า สงคราม ชีนบาน (อ้างในเสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535:389) จะมีความเห็นเกี่ยวกับการผสมกลมกลืนว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางราชการจะต้องมีนโยบายและกระบวนการผสมกลมกลืนเพื่อแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้เพราะวิธีนี้เท่านั้นที่เป็นวิธีที่นุ่มนวลและน่าจะได้ผลมากที่สุด เพราะว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาที่อยู่ในขั้นวิกฤติ มีจุดต่อแหลมเกิดขึ้นหลายครั้ง ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนี้ อิทธิพลของศาสนาที่ชาวมุสลิมยึดมั่นและพฤติกรรมที่เคร่งครัดก่อให้เกิดทัศนคติและท่าทีที่มีการแยกตัวจากประชาชนของวัฒนธรรมอื่น จึงเกิดเป็นสังคมปิดซึ่งเป็นบรรยากาศที่เอื้อต่อการแยกตัวออกเป็นชุมชนทางการเมืองที่เป็นอิสระ แต่เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531:สาระสังเขป หน้า 12) ได้กล่าวสรุปไว้ในงานเขียนเรื่อง “กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม” ว่า สำหรับมุสลิมในภาคใต้การยิ่งใช้นโยบายดังกล่าวมากเท่าใดยิ่งเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกและมีปัญหาเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ นโยบายบีบบังคับเพื่อผสมกลมกลืนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการเปลี่ยนชาวมุสลิมให้กลายเป็นไทยพุทธนั้น ประสบความสำเร็จเหลวอย่างสิ้นเชิง มีผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้อย่างมาก ก่อ

ให้เกิดความแปลกแยกและผิดหวังกับการปกครอง นำไปสู่ความคิดที่จะแยกตัวออกไป มีการจัดตั้ง ขบวนการทั้งภายในและภายนอกประเทศ และมีการร้องเรียนต่อสหประชาชาติเพื่อให้เข้ามาแทรกแซง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535:282-283) ซึ่งสุรินทร์ พิศสุวรรณ (2527:2) ได้อธิบายว่า ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนเชื้อสายมาเลย์ผู้นับถือศาสนาอิสลามกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล หรือระหว่างชนกลุ่มน้อยกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศผู้นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเกิดขึ้นภายในบริบทและบรรยากาศทางการเมืองที่ไม่เอื้ออำนวยให้มีการยอมรับในสิทธิและเสรีภาพของกันและกันอย่างเต็มที่ เต็มไปด้วยความรู้สึกที่ขาดขันติธรรมระหว่างกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกัน จึงก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน นำไปสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรงที่ยากจะหาจุดยุติได้ และในทำนองเดียวกัน ส่วนชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2527:136) มองปัญหาความรุนแรงในภาคใต้ว่า ปัญหาที่ยังลึกลงไปในมิติทางสังคมและประวัติศาสตร์ เหตุการณ์รุนแรงเป็นเพียงภาพปรากฏของความซับซ้อนเชิงโครงสร้างที่เอื้อต่อความขัดแย้ง ความขัดแย้งเป็นผลของความอยุติธรรมทางสังคมและความยากจน สำหรับในสี่จังหวัดภาคใต้ ความขัดแย้งถูกทำให้ชัดเจนเพราะความแตกต่างทางศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์ และพลังแห่งประวัติศาสตร์ ในขณะที่ อารง สุทธศาสตร์ (2534:134) ได้สรุปถึงปัญหาในสี่จังหวัดภาคใต้ว่า ฝ่ายผู้ปกครองนั้นมองกันคนละด้านกับมุสลิม กล่าวคือ ผู้ปกครองมองว่า เป็นปัญหาของการแบ่งแยกดินแดน ไม่มีความรู้สึกเป็นคนไทย ไม่เป็นมิตร ส่วนมุสลิมในพื้นที่มองว่า รัฐบาลไม่จริงใจ ออกดี คิดกัน พยายามลบล้างวัฒนธรรม เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความรังเกียจ กลั่นแกล้ง รังแก สร้างสถานการณ์ ชาวไทยพุทธมีความรังเกียจ ถูกชาวไทยมุสลิม

นอกจากนั้น อารง สุทธศาสตร์ (2534:136-140) ยังได้สรุปปัญหาพื้นฐานของสี่จังหวัดภาคใต้ด้วยความพยายามเป็นกลางว่า (1) เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายปกครองและประชาชนชาวไทยมุสลิมซึ่งเป็นฝ่ายอยู่ใต้ปกครองเนื่องจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความรู้สึกนึกคิด (2) เป็นความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลและประชาชนชาวไทยมุสลิม ซึ่งมีส่วนอย่างมากที่ทำให้ชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธเกิดความขัดแย้งกัน และมีความเข้มข้นมากขึ้น เพราะได้เกิดการยึดถือในเอกลักษณ์ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับชาวไทยพุทธ (3) ความขัดแย้งระหว่างชาวไทยมุสลิมกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลและชาวไทยพุทธทวีความรุนแรงมากขึ้น เพราะมีปัจจัยกระตุ้นหลายอย่างเช่น ผลประโยชน์ที่พัวพันกันระหว่างเจ้าหน้าที่บางกลุ่มกับผู้มีอิทธิพล กลุ่มขบวนการโจรก่อการร้าย ความผิดพลาดของการปราบปรามและนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

อารงศ์ สุทธศาสตร์ (2519:103) ได้เขียนถึงสาเหตุของปัญหาในสี่จังหวัดภาคใต้ไว้หนังสือของเขาอย่างน่าสนใจ ซึ่งอาจสรุปสาเหตุใหญ่ได้ดังนี้ คือ

1. เอกลักษณ์ของสี่จังหวัดภาคใต้ กล่าวคือ ประชาชนชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธ มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และความเชื่อ ภาษา แม้กระทั่งความสำนึกในทางประวัติศาสตร์ เมื่อคนสองกลุ่มที่มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันมาอยู่ด้วยกันก็มักจะเกิดความขัดแย้งกันเสมอ
2. สภาวะทางจิตใจ คือ ความสำนึกในความแตกต่างและความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความรู้สึกในความแตกต่างเช่นนี้มีทั้งในหมู่ชาวไทยมุสลิม ชาวไทยพุทธ และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นความรู้สึกที่ฝังแน่นอยู่ภายใน และแสดงออกผ่านทางพฤติกรรม
3. สภาวะความตึงเครียด ซึ่งเกิดจากกลุ่มบุคคลและการปฏิบัติการของกลุ่มบุคคลได้แก่ (1) เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหารฝ่ายปราบปราม และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (ส่วนมากชาวพุทธ) (2) ผู้มีอิทธิพล เช่น นักการเมือง และนักการค้า (ส่วนมากชาวพุทธ) (3) พ่อค้า นักธุรกิจ (ส่วนมากชาวพุทธ) (4) กลุ่มขบวนการโจรก่อการร้าย (ชาวมุสลิม) (5) ขบวนการเชื้อชาตินิยมหรืออุดมการณ์ (ชาวมุสลิม) (6) กลุ่มเยาวชน และปัญญาชนมุสลิม (ชาวมุสลิม) (7) กลุ่มโต๊ะครูปอเนาะ (ชาวมุสลิม) (8) กลุ่มข้าราชการไทยมุสลิม
4. วงจรแห่งความเลวร้าย ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อสิ่งตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปกระทบกันในลักษณะวงจร และผลที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่ความเลวร้ายลงไปทุกที
5. ปัญหาเศรษฐกิจและการศึกษา

สำหรับนายวิโรจน์ ราชรักษ์ (อ้างในจรัญ มะลูลีม, 2538:52-55) รองปลัดกระทรวงมหาดไทยฝ่ายกิจการพิเศษ ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2533 ได้กล่าวถึงสาเหตุของความไม่เข้าใจและความหวาดระแวงกับสาเหตุของความไม่สงบและการก่อการร้าย ดังจะสรุปสั้นๆ ดังนี้

- สาเหตุของความไม่เข้าใจและความหวาดระแวง

1. สภาพสังคมไทยที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้ชาวมุสลิมบางส่วนไม่มั่นใจในนโยบายและเจตนารมณ์ของฝ่ายรัฐบาล เกรงว่าเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนจะถูกผสมกลมกลืนไป
2. ความฝังใจในอดีตของชาวไทยมุสลิมบางส่วน ทำให้เกิดหวาดระแวงว่ารัฐบาลไม่จริงใจหรือมีการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม
3. ข้อจำกัดเรื่องภาษาซึ่งแตกต่างกัน ทำให้การประชาสัมพันธ์ของรัฐไม่สามารถไปถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. เจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วนขาดความเข้าใจในหลักการ และวิธีปฏิบัติของศาสนาอิสลาม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น

5. การกระทำของขบวนการโจรก่อการร้ายต่างๆทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจต่อกัน ทั้งระหว่างประชาชนด้วยกัน และระหว่างฝ่ายต่างๆ
6. ข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน บริการสาธารณะ ปัญหาด้านสังคม ความรู้สึกด้อยโอกาสและสถานภาพในสังคม ความพลาดหวังในระบบการแข่งขันด้านการศึกษา การเข้ารับราชการ และอื่นๆ

- สาเหตุของความไม่สงบและการก่อการร้าย

1. ขก.และขบวนการซึ่งได้รับความคิดจากต่างประเทศมีขีดความสามารถในการแสวงหาอิทธิพล เพื่อขอรับการสนับสนุนจากต่างประเทศ
2. ขก. และแนวร่วม รวมทั้งกลุ่มที่แอบอ้าง ขก. ได้ขยายความรุนแรงอันเกิดจากความขัดแย้งผลประโยชน์ ระหว่างประชาชนด้วยกันทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น
3. ประชาชนจำนวนมากยังวางเฉย ไม่ต่อต้านเมื่อมีความรุนแรง โดยเฉพาะที่เป็นการกระทำของคนในศาสนาเดียวกัน
4. เจ้าหน้าที่บางส่วนไม่สามารถทำให้ประชาชนศรัทธาและร่วมมือในการรักษาความสงบได้
5. การใช้กำลังกดดันเข้าปราบปราม
6. กลุ่มนอกประเทศมีผลประโยชน์ในการให้ความสงบสุขต่อขบวนการก่อการร้าย
7. การดำเนินการด้านต่างประเทศยังไม่สามารถทำได้ ทำให้บางประเทศเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การค้า และการลงทุนมีความสำคัญต่อการสนับสนุนการก่อการร้าย

○ อย่างไรก็ตามรัฐบาลไม่ได้วางเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้น อิมรอน มะลูลิม (2538:69-71) กล่าวว่ารัฐบาลได้พยายามกำจัดความขัดแย้งหรือความรู้สึกไม่สบายใจที่อาจจะเกิดขึ้นในหมู่ชาวไทยมุสลิมที่เกี่ยวกับศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี โดยได้มีการดำเนินการต่างๆ เช่น รัฐบาลได้ให้สิทธิพิเศษเพิ่มขึ้นด้านกฎหมาย คือ ให้ใช้กฎหมายอิสลามได้ในเรื่องครอบครัวและการรับมรดก เพื่อให้เป็นไปตามหลักการของศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี มีการแต่งตั้งผู้พิพากษาพิเศษที่เรียกว่า ดาโต๊ะ ยุติธรรม ขึ้นให้ทำการพิพากษาตามกฎหมายอิสลามเป็นการเพิ่มเติมจากผู้พิพากษาปกติที่มีอยู่ในศาลด้วย รัฐมีนโยบายที่ส่งเสริมให้คนไทยมุสลิมได้มีส่วนร่วมในการบริหาร ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ในระดับท้องถิ่นนั้น ซึ่งชาวไทยมุสลิมได้รับการสนับสนุนให้สมัครเข้าเป็นสมาชิกคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล และสภาจังหวัด ได้รับการสนับสนุนให้สมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันและให้เข้าทำงานฝ่ายบริหารอย่างเช่นเจ้าหน้าที่อำเภอ รองผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัด ในระดับชาตินั้นก็ได้รับการสนับสนุนให้สมัครเข้ารับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร มีการออกกฎหมายพิเศษอีกหลายฉบับให้ใช้ในสิ่งจังหวัดภาคใต้ด้วย คือ พระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ปี พ.ศ. 2489 พระราชบัญญัติ

มัสยิดอิสลามปี พ.ศ. 2490 และ พระราชบัญญัติการอุปถัมภ์ศาสนาอิสลามปี พ.ศ. 2498 ทั้งหมดนี้ มุ่งหมายให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบริเวณเหล่านั้น และเพื่อความเจริญเติบโตของศาสนาอิสลาม นอกจากนั้น ยังได้ให้การช่วยเหลือในกิจการของศาสนาอิสลาม อย่างเช่น

1. สนับสนุนการอ่านพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน โดยความร่วมมือของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย โดยส่งตัวแทนของประเทศไทยไปแข่งขันการอ่านอัลกุรอานประจำปีในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย
2. จัดให้มีการสัมมนาประจำปีของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และคณะกรรมการมัสยิดอิสลาม เพื่อพิจารณาหาหนทางแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยมุสลิม
3. อุดหนุนการจัดงานเมาลิดดินนบีประจำปี เพื่อเฉลิมฉลองวันถือกำเนิดของท่านศาสดามูฮัมมัด
4. จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวไทยมุสลิมที่กำลังเดินทางไปทำฮัจญ์ที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยจัดตั้งคณะกรรมการฮัจญ์ ขึ้นภายใต้การดูแลของกระทรวงคมนาคมให้สะดวก ในการนี้กระทรวงสาธารณสุขก็ได้ส่งคณะแพทย์และพยาบาลไปช่วยเหลือชาวไทยมุสลิมในนครเมกกะทุกปีเช่นกัน
5. กระทรวงสาธารณสุขได้ออกคำสั่งแก่โรงพยาบาลทุกแห่งที่ตั้งอยู่ในถิ่นที่มีมุสลิมอยู่มากให้จัดหาที่สำหรับทำละหมาดและอาหารพิเศษให้แก่คนใช้มุสลิมในแต่ละโรงพยาบาล
6. ให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อจัดสร้างมัสยิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกจังหวัดและในกรุงเทพฯ ด้วย นอกจากนั้นรัฐยังได้จัดหาความช่วยเหลือทางการเงินให้ทำการซ่อมแซมบูรณะสถานที่ทางศาสนาและเพื่อทำกิจการทางศาสนาด้วย รวมทั้งได้อุปถัมภ์คณะกรรมการกลาง อิสลามแห่งประเทศไทยด้วย
7. กระทรวงมหาดไทย จัดให้จุฬาราชมนตรี และสมาชิกคณะกรรมการกลางอิสลามได้เดินทางไปยังจังหวัดต่างๆ เพื่อเยี่ยมเยียนชาวไทยมุสลิมในท้องที่ต่างๆ
8. กระทรวงมหาดไทยจัดให้เจ้าหน้าที่บริหารมัสยิดของสี่จังหวัดภาคใต้ได้เดินทางมายังกรุงเทพฯ ตามโครงการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับภาครัฐบาลเพื่อให้ผู้นำเหล่านั้นได้มาเยือนกรุงเทพฯ และที่อื่นๆ ที่มีมุสลิมอยู่ และแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกัน
9. จัดการฝึกฝนภาษาท้องถิ่นมาเลเซียและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่ข้าราชการ ที่กำลังจะไปปฏิบัติหน้าที่ในสี่จังหวัดภาคใต้

อิมรอน มะลูลีม (2538:71-72) กล่าวว่า รัฐบาลได้กำหนดคุณสมบัติของข้าราชการผู้จะไปทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้ด้วยดังต่อไปนี้ คือ (1) ต้องมีความรู้ความสามารถ มีความ

ประพุดติและความตั้งใจดี ซื่อสัตย์และมีทัศนคติที่เหมาะสม (2) ต้องผ่านการปฐมนิเทศที่ศูนย์ประสานงานการบริหารของภาคได้ จัดขึ้นเพื่อจะได้มีความเข้าใจดีในนโยบายของรัฐบาล และในขนบธรรมเนียมประเพณีของผู้คนในท้องถิ่นนั้น (3) ต้องสามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้และเป็นมุสลิมที่มีความประพฤติที่ดี (4) ถ้าหากไม่ได้เป็นมุสลิมก็ต้องพูดภาษาท้องถิ่นได้ (5) ถ้าพูดภาษาท้องถิ่นไม่ได้ก็ต้องเป็นมุสลิม (6) ถ้าพูดภาษาท้องถิ่นไม่ได้และไม่ได้เป็นมุสลิม ก็ต้องเข้าใจถึงข้อปฏิบัติต่างๆตามขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และต้องเป็นคนจริงใจและยุติธรรม ยิ่งกว่านั้นได้มีการตั้งหน่วยประสานงานขึ้นโดยสังกัดอยู่กับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เพื่อให้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานด้านบริหาร และด้านความปลอดภัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามนโยบายของรัฐบาลได้มีการส่งเสริมความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างข้าราชการกับประชาชนทางชาวไทยพุทธและมุสลิม และได้มีการส่งเสริมความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างองค์การต่างๆ ของรัฐกับองค์กรต่างๆ ของมุสลิมโดยหน่วยเดียวกันนี้ด้วย หน่วยงานนี้มีหน้าที่วางแผนโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ คือ ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สุขภาพ อนามัย การเกษตร และการท่องเที่ยว พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์และติดตามผลงานแก้ปัญหาต่างๆ ในสี่จังหวัดส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของไทยปรับปรุงการศึกษาในหมู่ชาวไทยมุสลิมโดยมุ่งที่จะยกมาตรฐานชีวิตของประชาชน จัดการประชุมสัมมนาร่วมกับประเทศมุสลิมทั้งหลาย และรัฐบาลได้จัดตั้งศูนย์การปกครองขึ้นสำหรับสี่จังหวัดภาคใต้ โดยการแนะนำของสภาความมั่นคงแห่งชาติ เพื่อดูแลการบริหารตามนโยบายความมั่นคงของประเทศซึ่งศูนย์การปกครองนี้ได้วางแผนที่จะส่งเสริมโครงการหลายโครงการ อย่างเช่น โครงการสอนภาษาไทยแก่เด็กมุสลิมที่กำลังจะเข้าโรงเรียนชั้นประถมปีที่ 1 โครงการส่งเสริมนักเรียนให้เรียนต่อ โครงการการศึกษาผู้ใหญ่ของผู้ใหญ่บ้านในท้องถิ่นที่มีมุสลิมอยู่มาก โครงการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธกับมุสลิม โครงการเร่งการสอนศาสนาอิสลามในสถาบันการศึกษาการปกครองทุกระดับ และโครงการปรับปรุงอาชีวศึกษาในโรงเรียนอิสลาม เป็นต้น

ในการกำหนดนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2542-2546 สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (มปป:2-6) ได้กล่าวถึงสถานการณ์ในอดีตที่มีความรุนแรง ความสงบ ความไม่พร้อมในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน มีปัญหาด้านคุณภาพชีวิตของประชาชน การแก้ปัญหาจึงมุ่งไปที่การใช้กำลัง การข่าว รวมทั้งการปรับสภาวะแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและด้านสังคม อย่างไรก็ตาม ปัญหาต่างๆ ก็ยังคงดำรงอยู่ตลอด คือ การที่สังคมยังไม่ให้คุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่าเป็นพลังสร้างสรรค์สำคัญในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคม แต่ในปัจจุบันนี้ สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป ที่สำคัญ คือ สังคมเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม จนทำให้สังคมมีความแข็งแกร่งขึ้น เป็นสังคมที่ใช้เหตุผล ไม่ใช้ความรุนแรง มีความเข้าใจ

ใจและยอมรับในวิถีชีวิตที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ปัญญาชนรุ่นใหม่และนักการเมืองรุ่นใหม่มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญ จากการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมไทยและสังคมโลก ทำให้สังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการปรับตัวและมีการรักษาเอกลักษณ์เฉพาะเพื่อก้าวไปกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว รวมทั้งเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ คือ ยาเสพติด ความยากจน ความรู้สึกไม่เป็นธรรมในสังคม ประการสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครอง รวมทั้งการมีรัฐธรรมนูญใหม่ที่สนับสนุนบทบาทของประชาชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาเพิ่มมากขึ้น ในสภาวะดังกล่าวนี้ ภาครัฐจะต้องทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงพร้อมที่จะเรียนรู้ เตรียมการปรับทัศนคติ และปรับตัวเพื่อรองรับในการแก้ปัญหา และพัฒนาไปพร้อมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้ทุกฝ่ายร่วมคิดและร่วมทำในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน

นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ครั้งฉบับล่าสุดนั้น สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ (มปป:3-4) ได้ประมวลจาก (1) การประสานงานและติดตามผลการดำเนินงานของหน่วยต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและในพื้นที่ (2) การประมวลข้อเท็จจริง และข้อคิดเห็นจากการสัมมนาเพื่อประเมินการดำเนินตามนโยบายในห้วงที่ผ่านมา (3) ผลการวิจัยเพื่อประมวลผลนโยบายตามที่สำนักงานสภาพความมั่นคงได้จัดจ้างนักวิชาการที่เป็นกลางดำเนินการ (4) ข้อเสนอของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะข้อเสนอของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และหน่วยงานในพื้นที่ และ (5) การตรวจสอบประเด็นเพิ่มเติมโดยการจัดสัมมนาในพื้นที่ ประกอบด้วยผู้แทนภาคประชาชนและภาครัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ที่รวดเร็ว และซับซ้อนเพิ่มขึ้น สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติจึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ด้านการแก้ปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้อันนำไปสู่การกำหนดนโยบายนโยบายไว้ดังนี้ คือ

- ทุกคนในภาคใต้ มีการดำรงชีวิตที่สามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข บนเอกลักษณ์เฉพาะของศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการที่ชาวไทยมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ในพื้นที่ “อยู่อย่างมุสลิมในสังคมไทย” เช่นเดียวกับศาสนิกกลุ่มอื่น ในขณะเดียวกันก็เป็นพลังสร้างสรรค์ที่สำคัญของชาติในฐานะที่เป็นพลเมืองไทยและอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมชาติอย่างมีความสุข มีความสามัคคีร่วมกัน
- ทุกคนเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพลังและปัญญาที่ช่วยให้ความมั่นคง สันติสุข และการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งเป็นพลังที่สำคัญที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในทางสร้างสรรค์และพัฒนาร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านและประชาคมมุสลิม
- ประชาชนในพื้นที่มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและการพัฒนา และการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายในสังคม เพื่อปกป้องวิถีชีวิตของคนในสังคม จากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันจากภายนอก

จากดังกล่าวข้างต้นสามารถเห็นถึงพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเป็นลำดับ และสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (มปป:2) ได้ประเมินการดำเนินการตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติที่ผ่านมา คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2521จนถึง พ.ศ. 2542 ว่าทำให้สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เดิมอยู่ในภาวะที่ไม่สงบ มีปัญหาสังคมจิตวิทยา คือความไม่เข้าใจและความหวาดระแวงระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้รับการแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนถือได้ว่าประสบผลสำเร็จในระดับที่ทุกฝ่ายพึงพอใจ และเห็นพ้องต้องกันในการก้าวไปสู่บริบทใหม่ของความมั่นคงและการพัฒนาเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าความมั่นคงในพื้นที่จะบังเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนและถาวร

จากแนวคิด ทฤษฎี และลำดับเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่กรอบแนวคิดในการวิจัยและสมมติฐานในการวิจัยในครั้งนี้ซึ่งจะกล่าวไว้ในลำดับต่อไป

2.2 แนวความคิดความยึดมั่นผูกพันในศาสนา

2.2.1 ศาสนา

ศาสนามีความสำคัญต่อสังคมของมนุษย์ที่มีมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถานะเหนือธรรมชาติ เพื่อความสบายใจของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นเครื่องปลอบประโลม บำรุงจิตใจของมนุษย์ให้เกิดความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว อาจหาญ ร่าเริง โดยการสร้างสังกัดอันเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นความบริสุทธิ์ตามหลักความเชื่อทางศาสนา (บุญลือ วันทายนต์, 2540:127)

บุญลือ วันทายนต์ (2540:131-132) กล่าวว่า คำว่า “ศาสนา” ที่เรานำมาใช้ในไทยนั้น ส่วนมากใช้ในกรณีที่มีลักษณะหลายประการประกอบกัน ดังนี้ คือ (1.) ความหมายที่ยอมรับกันทั่วไป คือ ต้องเป็นสิ่งที่เชื่อถือโดยมีความศักดิ์สิทธิ์ ต้องเคารพบูชา มีคำสอนทางศีลธรรมจรรยา และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุผลอันดีงาม ต้องปรากฏตัวผู้สอน ผู้ตั้ง ผู้ประกาศ ที่รู้จักแน่นอน และยอมรับว่าเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ และต้องมีคณะบุคคลทำหน้าที่โดยเฉพาะสำหรับรักษาความศักดิ์สิทธิ์และคำสอนนั้นสืบต่อมา รวมถึงต้องมีการกวดขันเรื่องความจงรักภักดี คือถ้าถือศาสนาหนึ่งแล้วจะไปถือศาสนาอื่นอีกไม่ได้ แม้แต่จะเคารพบูชาปูชนียวัตถุของศาสนาหรือลัทธิอื่น ก็ถือเป็นบาปใหญ่หลวงทีเดียว (2.) การแสดงออกที่นำมาใช้เป็นพฤติกรรม คือหมายถึง “หลัก” สำหรับยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพื่อให้จิตใจมีความมั่นคง หรือ หมายถึง “คำสั่งสอน” ทางศีลธรรมจรรยา อันหมายรวมถึงกฎเกณฑ์ความประพฤติต่างๆ เพื่อการบรรลุผลอันดีงาม อนึ่งคำว่า “ศาสนา” ที่เราแปลมาจาก religion นั้น จะความหมาย ถึงการนับถือสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ

(supernatural being) โดยไม่ต้องคำนึงถึงเหตุผลใดๆ ทั้งสิ้น อันหมายรวมไปถึงลัทธิถือผีสางเทวดา ลัทธิเคารพดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ลัทธิเชื่อถือพระเจ้าประจำโลก ประจำเมือง ประจำถิ่นอีกด้วย ฉะนั้น “ศาสนา” จึงเป็นระบบความเชื่อที่ต้องมีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นตัวยึดเหนี่ยวรองรับไว้ด้วย

ในปัจจุบันมีข้อตกลงของกลุ่มผู้วิจัยศาสนาและความเชื่อถือ ตามโครงการวิจัยพื้นฐานจิตใจของประชาชนชาวไทย สาขาปรัชญา สภาวิจัยแห่งชาติ ครั้งที่ 2/2506 กำหนดว่า ศาสนาต้องประกอบด้วยลักษณะทั้งหมด หรือส่วนมาก ดังต่อไปนี้ คือ มีศาสดาผู้ตั้ง มีคำสอนเกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา มีหลักความเชื่อถืออันเป็นที่หมาย มีพิธีกรรม และมีสถาบันทางศาสนา ซึ่งจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวมานี้ คำว่า “ศาสนา” จึงเป็นระบบความเชื่อที่รวมไปถึงสภาวะเหนือธรรมชาติ อันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปอีกด้วย (บุญลือ วันทายนต์, 2540:132)

โดยทั่วไปแล้ว ศาสนาจะมีปรากฏในทุกสังคม ทั้งที่เจริญแล้วและยังด้อยความเจริญ โดยประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้ (บุญลือ วันทายนต์, 2540:128-129) คือ

1. ศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมประเภทหนึ่ง ที่มีอยู่ทั่วไปทุกสังคมและเป็นที่ยอมรับกันในสังคมนั้น
2. ศาสนา เป็นวัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาในรูปของการแสดงออกทางพฤติกรรม อันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคม ซึ่งหากเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา คือ เป็นผลอันเกิดจากความศรัทธาทางศาสนาแล้ว การแสดงออกทางพฤติกรรม อาจประกอบด้วยเหตุผลก็มีไม่ประกอบด้วยเหตุผลก็มี ส่วนใหญ่แล้วมักปรากฏในรูปของ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และจารีตประเพณี
3. ศาสนาเป็นสถาบันซึ่งมีในทุกสังคม แต่เดิมนั้น ศาสนามีความเป็นนามธรรมคือ ไม่มีรูปร่างตัวตน อันจะสามารถมองเห็นเด่นชัด และถูกต้องสัมผัสทางด้านกายภาพได้ แต่เป็นสภาวะความเชื่อ ที่ยอมรับกันสืบๆ มา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยึดคำสั่งสอนทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการมากขึ้น จึงทำให้ศาสนามีความเป็นสถาบัน คือ มีความมั่นคงแน่นอนทั้งในด้านรูปแบบ และการประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนามากขึ้น โดย เป็นสถาบันเก่าแก่เป็นสถาบันสากล และเป็นสถาบันทางสังคม

ในทางสังคมวิทยา มีผู้แสดงความสำคัญของศาสนาไว้หลายนัยด้วยกัน ดังเช่น Sigmund Freud เห็นว่า ศาสนามีประโยชน์ในด้านปลอบประโลมใจในยามทุกข์ยาก ในทางกลับกัน Marx ถือว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด หมายความว่า ก่อให้เกิดความมึนเมา Marx มองศาสนาไปในทางลบพอสมควรและถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการปฏิวัติทางการเมือง Bronishlaw Malinowski ลงความเห็นเห็นว่า ศาสนาและพิธีกรรม มักเกี่ยวพันกับความไม่แน่ใจในเรื่องธรรมชาติ ความเกรงกลัวในสิ่งที่ไม่แน่นอน สิ่งที่คาดการณ์ไม่ได้ทำให้คนมุ่งไปที่ศาสนาหรือพิธีกรรม (อ้างในบรรพต วีระชัย, 2520:192)

และเช่นกัน จรัญ มะลูลีม (2541:186) มองว่า ศาสนามีความสำคัญในสองด้านคือ ด้านที่เป็นเครื่องมือและด้านที่เป็นเครื่องผูกมัดกำลัง ในอีกด้านหนึ่งศาสนาคือ ขอบเขตของการรวมกำลังทางสังคม ซึ่งขึ้นอยู่กับความเป็นของสิ่งเดียวกัน มีสถาบันและพิธีการสักการะบูชาเฉพาะ ซึ่งแสดงสัญลักษณ์ของผู้ถือศาสนานั้นและแยกพวกเขาออกจากผู้นับถือศาสนาอื่นๆ

ศาสนาเป็นตัวกระตุ้น หรือประทับประคองให้มนุษย์ในสังคมเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ การอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยปรากฏในรูปของการปฏิบัติตาม หลักธรรมทางศาสนา หรือพิธีกรรมทางศาสนาก็ตาม ถือว่ามีอิทธิพลต่อสังคมตามวัตถุประสงค์ของ สังคมนั้นๆ ซึ่งจะปรากฏออกมาในรูปต่างๆ ดังนี้ (บุญลือ วันทายนต์, 2540:136-137) คือ

- ช่วยวางรากฐานความเจริญสู่สังคม ในฐานะเป็นระบบที่สร้างความเป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกันทางศีลธรรมของชุมชน โดยถือว่า (1.1) ศีลธรรมเป็นความจำเป็นที่ทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักความเชื่อทางศาสนา (1.2) การประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนานั้นจะสามารถปกป้องคุ้มครองผู้ปฏิบัติให้บรรลุถึงความดีอันสมบูรณ์ได้ (1.3) เป็นการวางรากฐานทางศีลธรรมของสังคมอันเป็นส่วนรวมโดยตรงเพื่อให้สังคมดำเนินไปสู่เป้าหมายอันพึงประสงค์ของสังคมเอง
- ส่งเสริมความเข้มแข็ง เป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นทางสังคม โดยถือว่าศาสนาช่วยส่งเสริมคุณค่าทางสังคมให้สมาชิกสังคมร่วมมือเอกภาพทางสังคมด้วยกัน
- หลักศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนศาสนา จะเป็นตัวช่วยเสริมด้านจิตใจของมนุษย์ให้เกิดความรับผิดชอบต่อการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา และเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในอันที่จะประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนานั้นๆ

มนุษย์มีวิธีการนำศาสนามาใช้กับสังคมในลักษณะต่างๆ พอประมวลได้ดังนี้ คือ เป็นหลักในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ช่วยกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เป็นตัวเร้าและจูงใจให้มนุษย์ยินดีปฏิบัติตามเป็นเกณฑ์ชี้ขาดในเรื่องพฤติกรรมซึ่งมักจะปรากฏในรูปของปทัสถานทางสังคม ช่วยอภิบาลอารมณ์เมื่อถูกภัยคุกคาม เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาวะเหนือธรรมชาติ และควบคุมจิตใจมนุษย์ให้เกิดมโนสำนึก นั่นคือ มนุษย์ที่ยอมรับคำสอนทางศาสนา ยินดีปฏิบัติตามหลักศาสนาจนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งและซาบซึ้งในคำสอนนั้น (บุญลือ วันทายนต์, 2540:137-138) เหล่านี้ คือสิ่งที่ตัวมนุษย์และสังคมได้รับอันเป็นผลจากการมีความยึดมั่นผูกพันในศาสนานั้นเอง

2.2.2 ความยึดมั่นผูกพันในศาสนา

เมื่อกล่าวถึง “ความยึดมั่นผูกพันในศาสนา” ได้นักวิชาการหลายๆ ท่านได้ให้ความหมายของ “ความยึดมั่นผูกพัน” ไว้ตามทรรศนะ และการศึกษาของแต่ละท่าน ซึ่งจูลีไรต์น์ สวัสดิภาพ (2530:9-11) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

- Howard S. Becker ให้ความหมายว่า ความยึดมั่นผูกพันว่า คือ การที่บุคคลได้นำตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับการกระทำหรือพฤติกรรมบางอย่างอันเนื่องมาจากเขาได้ลงทุนเสียเวลาและพลังงานไปกับสิ่งนั้นๆ นอกจากนี้ Becker ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า ความยึดมั่นผูกพันมิใช่ทั้งในระดับการวิเคราะห์พฤติกรรมของบุคคลและองค์การที่บ่งบอกบุคลิกภาพเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่มชน ทั้งยังขยายไปถึงปรากฏการณ์ทางสังคม ด้วย เช่น การใช้อำนาจ เรื่องด้านศาสนา การเข้าสู่อาชีพ พฤติกรรมขององค์การที่เป็นทางการเมืองเป็นต้น
- Moss Rosabeth Kanter ให้ความหมายว่า เป็นความเต็มใจของบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่จะสละเวลาพลังงาน รวมทั้งความซื่อสัตย์ให้แก่การกระทำสิ่งนั้นๆ
- Travis Hirschi ให้ความหมายว่า คือการที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดได้ทุ่มเทเวลา พลังงานของตนไปกับการกระทำบางสิ่งบางอย่าง โดยหวังที่จะได้รับผลตอบแทน และเมื่อใดก็ตามที่บุคคลนั้นกระทำออกนอกกรอบนอกทางที่เขาเคยกระทำอยู่เขาก็จะต้องคำนึงถึงเวลา พลังงานที่ได้ทุ่มเทไปแล้วต่อสิ่งนั้นๆ ว่าคุ้มค่าหรือไม่
- Buchanan Bunce กล่าวว่า ความคาดหวังของสมาชิกที่จะใช้ความพยายามในระดับสูง เพื่อผลประโยชน์ขององค์การ ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะอาศัยอยู่กับองค์การ ระดับของการเป็นเจ้าของหรือความภักดีต่อองค์การ การยอมรับเป้าหมายหลักและค่านิยมขององค์การและการประเมินในทางบวกขององค์การ
- Theodore T. Herbert กล่าวถึง ความยึดมั่นผูกพันว่า เป็นการประสานพฤติกรรมสมาชิกกับเป้าหมายขององค์การที่กำหนดกิจกรรมและพฤติกรรมไว้แล้วในการเสนอแนวทางและการเข้ามีส่วนร่วม
- Sara B. Kiesler กล่าวว่า การที่บุคคลตัดสินใจใดๆ ลงไปแล้วและการตัดสินใจนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้น้อยมาก นั่นคือ การที่บุคคลมีความยึดมั่นผูกพัน และขณะเดียวกันความยึดมั่นผูกพันในตัวของมันเองก็ไม่ค่อยจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
- Caryl E. Rusbult กล่าวว่า เป็นความน่าจะเป็นที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดได้ผูกพันและยึดมั่นกับงาน โดยไม่คำนึงว่าจะพอใจต่อสิ่งนั้นหรือไม่ก็ตาม
- Moss Rosabeth Kanter กล่าวว่า ความยึดมั่นผูกพันเกิดขึ้นจากประสบการณ์ส่วนบุคคล และความต้องการขององค์การในสังคม นั่นคือ สังคมได้มีการจัดระบบความต้องการนี้ และสมาชิก

ในสังคมได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมทั้งในทางบวกและทางลบ จะโดยการใช้อารมณ์ หรือใช้สติปัญญาที่ตามต่อสถานการณ์นั้น เพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์ของการอยู่ในสังคม จาก ประสบการณ์และการถ่ายทอดการเรียนรู้ ความยึดมั่นผูกพันมักจะแสดงนัยความปรารถนาของ บุคคลที่จะแสดงพลัง และความจงรักภักดีต่อสังคม ซึ่งเป็นการชี้เจตนาของตนเองต่อระบบ ความสัมพันธ์ในสังคมนั้น และ Kanter ได้แบ่งระบบของความยึดมั่นผูกพันไว้ 3 อย่าง คือ (1) การควบคุมทางสังคม (Control commitment) (2) ความยึดเหนี่ยวของกลุ่ม (Cohesion commitment) (3) ความต่อเนื่องของระบบพฤติกรรม (Continuance commitment) ซึ่งบุคคล อาจยึดถืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

จะเห็นได้ว่าการนำเสนอนิยามและความหมายของความยึดมั่นผูกพัน ตามทัศนะของนัก วิชาการต่างๆ ข้างต้นจะมีความชัดเจนและสร้างความเข้าใจระดับหนึ่ง แต่เมื่อนำความยึดมั่นผูกพัน มาเชื่อมโยงกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนา (Religious commitment) ก็ยังเป็นการยากที่จะหาข้อยุติ ที่แน่นอนได้ อย่างไรก็ตามได้มีนักวิชาการหลายๆ ท่านได้พยายามนิยาม และให้ความหมายของ ความยึดมั่นผูกพันในศาสนา ซึ่งจูไรรัตน์ สวัสดิภาพ (2530:14-15) ได้รวบรวมไว้ดังต่อไปนี้

- Roof Vade Clark ได้ให้ความหมายความยึดมั่นผูกพันในศาสนาว่า หมายถึง “ความเชื่อและ พฤติกรรมของบุคคล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อยู่กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (Supernatural) และ/หรือ เกี่ยวข้องกับค่านิยมอันสูงส่งของบุคคล (High - intensity values)”
- Thomas Luckman เห็นพ้องต้องกันว่า “ศาสนามีพื้นฐานมาจากระเบียบของศีลธรรม ดังนั้น ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาจึงเป็นการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมที่ศาสนานั้นๆ ได้ บัญญัติไว้”
- Moss Rosabeth Kanter นิยามความยึดมั่นผูกพันในศาสนาไว้อย่างไม่เป็นทางการโดยอาศัย ระบบของความยึดมั่นผูกพันที่ได้เสนอไว้ในแนวคิดหลักเรื่องความยึดมั่นผูกพันว่า “ความยึด มั่นผูกพันในศาสนาใดๆ ก็คือ การที่บุคคลในกลุ่มศาสนานั้นคอยสอดส่องดูแลควบคุมความ ประพฤติของบุคคลในกลุ่มให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมที่ศาสนากำหนดไว้ มีความ สามัคคีร่วมแรงร่วมใจในกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา อีกทั้งช่วยกันดำรงรักษาและเผยแพร่ว่า ศาสนาเพื่อให้ศาสนามีความมั่นคงและยืนยงอยู่ต่อไป”
- Charles Y. Glock สรุปไว้ว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของบุคคลเกิดขึ้นจากการที่บุคคล นั้นๆ ได้ก้าวผ่านมิติหลักทางศาสนาทั้ง 5 มิติ คือ มิติของประสบการณ์ มิติของสติปัญญา มิติ ของความศรัทธา มิติของพิธีกรรมทางศาสนา และมิติของผลที่เกิดขึ้นทางโลก ศาสนาใดก็ตามที่ บุคคลหันมานับถือ เพราะได้ผ่านปรากฏการณ์ทั้ง 5 มิติมาแล้ว ศาสนานั้นก็จะมีศาสนิกชนที่มีความ เกร็งหรือมีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาในระดับสูง

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จูไรรัตน์ สวัสดิภาพ (2530:15) สรุปว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาเป็นความยึดมั่นผูกพันในทางบวกกับกฎระเบียบของศาสนาและสถาบันศาสนา มีความรัก ความจงรักภักดีและการปฏิบัติตาม ซึ่งมีกลไกกระตุ้นให้มีผลกระทบต่อบุคคลในเรื่องของความยึดมั่นผูกพัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องของประสบการณ์และการเรียนรู้ที่มาจากการอบรมสั่งสอน ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาจึงเป็นเรื่องของเจตนาธรรม ส่วนบุคคลที่มุ่งมั่นจะอุทิศพลังของตนและความจงรักภักดีที่มีอยู่มอบให้แก่ หลักการของศาสนาที่ตนยึดมั่นผูกพันอยู่นั้นให้อย่างสุดชีวิต รวมทั้งทุ่มเทให้อย่างจริงใจ

2.2.3 ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลาม

อับดุลลอฮ บินอับดุลอะซิมีด อัล-อะษะรีรีย์ (อ้างในนัศรุลลอฮ ต็อยยิบ, 2002:14) ได้เขียนถึงความยึดมั่นผูกพัน ซึ่งในภาษาอาหรับใช้คำว่า “อากีดะฮ์” ซึ่งมาจากคำว่า “อัล-อักดู” แปลว่า ผูก ขัน ให้แน่น ทำให้มั่นคง ไว้วางใจ ยึดเหนี่ยวกัน รวมถึงความเชื่อมั่นและความแน่วแน่ด้วย ส่วน “อากีดะฮ์” ที่นำมาใช้ในทางศาสนา หมายถึง สิ่งที่จิตใจมนุษย์นำมายึดถือด้วยความเชื่อมั่นไม่ว่าความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ถูกหรือไม่ก็ตาม สำหรับความหมายในทางวิชาการ “อากีดะฮ์” หมายถึง การศรัทธายึดมั่นถือมั่น ชนิดที่ผู้ศรัทธานั้นไม่มีทางจะเกิดความสงสัยใดๆ อยู่อีก ทั้งนี้จำเป็นต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง จะมีความสงสัยหรือนึกคิดกลางแกลงใดๆ อีกไม่ได้ ฉะนั้นหากความรู้ที่มีอยู่นั้นไม่ถึงระดับที่ถือว่าเชื่อมั่นแน่วแน่อย่างแท้จริงแล้ว จะเรียกว่า “อากีดะฮ์” ไม่ได้

อับดุลลอฮ บินอับดุลอะซิมีด อัล-อะษะรีรีย์ (อ้างในนัศรุลลอฮ ต็อยยิบ, 2002:15) กล่าวว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลาม หมายถึง การศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่ออัลลอฮ บรรดามลาอิกะฮ์ บรรดารอซูล วันสุดท่าย การกำหนดความดีความชั่ว และรวมถึงสิ่งเร้นลับต่างๆ ทั้งหมดที่ถูกยืนยันเอาไว้ และหลักการศาสนา ตลอดจนถึงสิ่งต่างๆ ที่อัลสะละฟุศ-ศอและห์ (บรรดาชนยุคต้นๆ) ได้ยึดถือมา และรวมถึงการยอมแสดงความจำนนโดยสมบูรณ์ต่ออัลลอฮ ทั้งในคำบัญชาต่างๆ การตัดสินใจ การเชื่อฟังและการปฏิบัติตามท่านร่อซูล (ซ.ล.) อีกด้วย

เมอลานา ฮัยยิด อูบล อลา เมาคูดี (อ้างในบรรจง บินกาซัน, 2541:77) กล่าวว่า ศาสนาที่แท้จริงนั้นหมายถึงการเชื่อฟังและการยอมจำนนต่ออัลลอฮโดยสิ้นเชิง การแสดงความเคารพภักดี (อิบาดะฮ์) ต่ออัลลอฮนั้น มิได้หมายถึงแต่เพียงการละหมาดวันละห้าเวลาเท่านั้น แต่มันหมายถึงว่า จะต้องปฏิบัติตามคำบัญชาของอัลลอฮตลอดเวลา จะต้องละเว้นจากสิ่งที่อัลลอฮห้ามและทำในสิ่งที่อัลลอฮใช้ ดังนั้นในเรื่องทุกอย่าง จะต้องหาว่าคำสั่งของอัลลอฮเป็นอย่างไร สำหรับมุสลิมนั้นไม่สามารถตัดสินใจอะไรผิดอะไรถูกตามความต้องการของหัวใจของตนเอง หรือตามที่สติปัญญาของตนเองแนะนำหรือตามที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติ หรือตามที่ครอบครัวและวงศาณาญาติชอบ หรือ

ตามการยอมรับของสังคม หรือตามที่นักการศาสนาบอก หรือตามคำสั่งของใครหรือทำเพื่อเอาใจใครทั้งสิ้น ถ้าหากว่าปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำของผู้หนึ่งผู้ใดแทนการปฏิบัติตามคำบัญชาของอัลลอฮ์แล้ว ก็เท่ากับว่ากำลังเอาคนนั้นเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการเป็นพระเจ้าร่วมกับอัลลอฮ์ อันหมายถึงว่า กำลังให้สถานภาพที่เป็นของอัลลอฮ์แต่เพียงผู้เดียวแก่คนผู้นั้น

จริญ มะลูลิม (2541:49) กล่าวว่า อิสลามไม่ใช่ความเชื่อแต่อย่างเดียวนั่นหากแต่เป็นวิถีทางของชีวิต อิสลามคือศาสนาของการกระทำ ความคิด และการพูดจาที่ถูกต้องซึ่งเกิดจากความรักในพระเจ้าเป็นเจ้า ความเมตตาปราณีต่อคนทั่วโลก และคุณภาพของมนุษย์ในสายตาพระเจ้าอภิบาลหลักสำคัญของศาสนาก็คือ สูตรที่ว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ มุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์” ผู้ที่เป็นมุสลิมนั้นต้องเชื่อในสูตรนี้อย่างเต็มทีและกระทำสิ่งใดๆ ไปตามความเชื่อนั้น

จากดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามนั้นวางอยู่บนหลักการของศาสนาอิสลามดังนี้ คือ

1. หลักการศรัทธา (รูกนอิมาน) คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนต้องยึดมั่นศรัทธามี 6 ประการ ได้แก่

1. การศรัทธาต่ออัลลอฮ์ (พระเจ้า) คือ ต้องเชื่อมั่นว่าอัลลอฮ์มีจริง ทรงเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง และพระองค์ผู้เดียวเท่านั้นที่ควรค่าแก่การกราบไหว้
2. การศรัทธาต่อมลาอีกะฮ์ (เทวทูต) ซึ่งเป็นสิ่งถูกสร้างประเภทหนึ่ง ที่คอยปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าทุกอย่าง มลาอีกะฮ์มีอยู่มากมาย
3. การศรัทธาต่อบรรดานบี² และรอซูล³ ของอัลลอฮ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น ผู้นำสารของอัลลอฮ์มาเผยแพร่แก่มวลมนุษย์ในแต่ละยุคต่างๆ ซึ่งบรรดานบีและรอซูลมีจำนวนมาก เช่น มูซาหรือโมเสส อีซาหรือเยซู มุฮัมมัด เป็นต้น
4. การศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ของอัลลอฮ์ ซึ่งเป็นศาสนหรือคำพูดของอัลลอฮ์ ที่ประทานผ่านบรรดานบีเพื่อเป็นทางนำ คัมภีร์ที่สำคัญ ได้แก่ เตาเรออต (โมเสส) ซาบูร (ดาวิด) อินญิล (อีซาหรือเยซู) อัลกุรอาน (มุฮัมมัด ซ.ล.)
5. การศรัทธาต่อวันอาสานของโลก ชาวมุสลิมเชื่อว่าโลกนี้ไม่จีรังยั่งยืน จะต้องแตกสลาย และเชื่อในชีวิตโลกหน้า ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องถูกพิพากษาจากอัลลอฮ์

² หมายถึง ผู้ได้รับการเลือกสรรจากอัลลอฮ์ให้เป็นผู้ทำหน้าที่บอกข่าวดีและตักเตือนมนุษย์ในยุคต่างๆ เพื่อให้มนุษย์มีหนทางที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิตในโลกนี้และได้รับความรอดพ้นในโลกหน้า (บรรจง บินกาชัน, 2542:66)

³ หมายถึง ผู้นำสาร ของอัลลอฮ์มายังมนุษยชาติ นั่นคือ บรรดานบีที่ได้รับการคัดเลือก (บรรจง บินกาชัน, 2542:121)

6. การศรัทธาต่อกำหนดสภาวะการณ (กอฏอและกอคร์) กอฏอ คือ ข้อกำหนดหรือระเบียบที่อัลลอฮ กำหนดเกี่ยวกับธรรมชาติของสรรพสิ่งในจักรวาล กฎนี้มีลักษณะตายตัว ส่วน กอคร์ คือ ข้อกำหนดของอัลลอฮเกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ลักษณะไม่ตายตัว

2. หลักการอิสลาม หรือ หลักการปฏิบัติ (รูกนอิสลาม) คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม มี 5 ประการ ได้แก่

1. การปฏิญาณตน หรือชาฮาดะฮ์. (เป็นภาษาอาหรับ) ความหมายก็คือ การปฏิญาณว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใด (ที่ถูกกราบไหว้โดยเที่ยงแท้) นอกจากอัลลอฮ และมุฮัมมัดเป็น ศาสนทูตของพระองค์”
2. การละหมาด คือ การกราบไหว้พระเจ้า ที่บังคับจำเป็นต้องทำมี 5 เวลา
3. การถือศีลอด คือ การละเว้นทั้งการกิน การดื่ม การร่วมประเวณี และทุกสิ่งที่ทำให้เสียศีลอด ตั้งแต่รุ่งจนถึงตะวันตกดิน โดยเฉพาะการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น
4. ชะกาต คือ การจ่ายทานบังคับจากทรัพย์สินที่มีปริมาณครบตามกำหนดเมื่อครบรอบหนึ่งปีตามอัตราจ่ายที่ศาสนากำหนด แก่บุคคลที่มีสิทธิรับได้
5. การทำฮัจญ์ คือ การเดินทางไปประกอบศาสนกิจ ณ บัยตุลลอฮ (ประเทศซาอุดีอาระเบีย) ตามแบบอย่างของท่านศาสดา (ซ.ล.) ในช่วงเวลาที่ศาสนากำหนด

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเพียงหลักการปฏิบัติเท่านั้นมาสร้างเป็นดัชนีชี้วัดความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลาม ซึ่งมีทั้งหมด 15 ตัว (ดูแบบสอบถามในภาคผนวก) ซึ่งถือว่าเพียงพอสำหรับที่จะนำไปวัด อย่างไรก็ตามเพื่อให้มีประเด็นที่หลากหลายและครอบคลุม รวมทั้งสอดคล้องกับเหตุการณ์ในปัจจุบันผู้วิจัยเพิ่มประเด็นเรื่องของ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา การอุทิศกำลังกาย กำลังความคิด และกำลังทรัพย์เพื่อศาสนา และการติดตามข่าวสารทางศาสนา ด้วยเช่นกัน

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

2.3.1 อิสลาม

อิสลาม มาจากคำว่า “อัสละมะะ” ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับเดียวกันกับคำว่า มุสลิม คือมาจากคำว่า “ซะลิมะ” หรือ “ซะละมุน” แปลว่า สันติ การนอบน้อม การยอมจำนนจนสิ้นเชิง ดังนั้น “อิสลาม” จึงมีความหมายว่า การนอบน้อมมอบตนต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ “อัลลอฮ” แต่พระองค์เดียว อย่างสิ้นเชิงเพื่อความสันติ ส่วน คำว่า “มุสลิม” เป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม หมายถึง ผู้

ที่มอบน้อมมอบตนต่อพระผู้เป็นเจ้า อัลลอฮ์ (ช.บ.) แต่พระองค์เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อความสันติ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535:7)

เมอลานา ซัยยิด อบูล อลา เมาคูตี (อ้างในบรรจง บินกาซัน, 2541:75-76) กล่าวว่า อิสลามคือการยอมจำนนโดยสิ้นเชิงต่ออัลลอฮ์พระองค์เดียวและปฏิเสธที่จะยอมรับความคิด กฎหมายและคำสั่งใดๆ ที่ขัดกับทางนำที่ได้รับจากอัลลอฮ์ อิสลาม มิใช่สิ่งใดนอกไปจากการยอมจำนนโดยสิ้นเชิงของมนุษย์ต่ออัลลอฮ์โดยเฉพาะแต่เพียงพระองค์เดียว มนุษย์มิใช่ทาสของตัวเองหรือของบรรพบุรุษ หรือของครอบครัวและชาติ หรือของผู้ปกครอง แม่ทัพ ผู้นำ ผู้มีความรู้ทางศาสนาหรือของใครทั้งสิ้น แต่เขาคือบ่าวของอัลลอฮ์พระองค์เดียวเท่านั้น

จรัญ มะลูลีม (2541:49) กล่าวว่า ชาวมุสลิมถือว่าอิสลามไม่ใช่ศาสนาใหม่แต่เป็นศาสนาแห่งสากลจักรวาล มีมาตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีความสำนึก คำว่าอิสลามนั้นมาจากรากศัพท์ “ชะละมะ” ซึ่งหมายถึงความสงบสุขหรือการยอมจำนน ดังนั้นในด้านนิติศาสตร์มันจึงหมายถึงการยอมจำนนตนเองต่อพระผู้เป็นเจ้าเพื่อจะได้บรรลุถึงความสงบสุข แต่การยอมจำนนนี้มิใช่การยอมแพ้อย่างนิ่งเฉยแต่ประการใดหากแต่เป็นการยอมจำนนอย่างมีความเคลื่อนไหวต่อผู้คืนรรน เพราะการต่อสู้อันนั้นเพื่อทำตามประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นจึงจะทำให้บรรลุถึงความสงบสุขได้

อิสลาม คือ พลังสำคัญที่อยู่เบื้องหลังกิจกรรมด้านวิชาการ ด้านวรรณกรรม ด้านวิทยาศาสตร์ และด้านปรัชญาของนักคิด บ่อเกิดทางความคิดของพวกเขาก็คือศาสนาอิสลามซึ่งพวกเขามีศรัทธาอยู่ ความหมายตายตัวของคำว่าอิสลามก็คือศาสนาแห่งสันติภาพและความปรารถนาดี ความเป็นมิตรต่อทุกคนและไม่เป็นศัตรูต่อผู้ใด อิสลามบรรจุไว้ในตัวซึ่งเมล็ดพันธุ์แห่งความก้าวหน้าและพัฒนาการ โอบไว้ซึ่งวิชาการทุกอย่าง โดยถือว่าวิชาความรู้ไม่ว่าจะเป็นไปในเรื่องของมนุษย์หรือจักรวาลนั้นคือสิ่งที่จำเป็นและสำคัญ มุสลิมคือผู้ที่มีความใฝ่ฝันอันร้อนรนอยู่เสมอในอันที่จะแสวงหาวิชาความรู้เหตุผลและความจริง (จรัญ มะลูลีม, 2541:49)

รากฐานของอิสลาม มาจาก พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานที่ได้รับการเปิดเผยให้แก่ท่านศาสดามูฮัมมัด (ช.ล.) ท่านศาสดาเป็นผู้อธิบายคำสอนในอัลกุรอานด้วยตัวท่านเองโดยอาศัยคำพูด การกระทำและการเห็นด้วยของท่าน ข้อรวบรวมสิ่งต่างๆเหล่านี้เรียกว่าอัลหะดีษ ซึ่งเป็นตัวกำหนดและอธิบายถึงหน้าที่ของผู้ที่เป็นมุสลิม (จรัญ มะลูลีม, 2541:49)

อิสลามเป็นศาสนาที่มีความสมบูรณ์อยู่ในตัว เป็นศาสนาที่เดินทางสายกลางระหว่างทางสุดโต่งสองสาย คือ ความพยายามปรองดองระหว่างลัทธิที่ถือว่าทุกสิ่งได้ถูกพระเจ้ากำหนดไว้แล้ว กับลัทธิที่ถืออิสรภาพโดยสิ้นเชิง โดยทำให้ทั้งสองฝ่ายนี้สมดุลกัน ในด้านหนึ่งอิสลามยืนยันถึงอำนาจอันไม่จำกัดของพระผู้เป็นเจ้าส่วนอีกด้านหนึ่งก็ยอมรับการมีอยู่ของอิสรภาพและความรับผิดชอบในบางส่วนของมนุษย์ (จรัญ มะลูลีม, 2541:48)

หลักการของอิสลามแบ่งเป็นหลักใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ หลักการศรัทธา และหลักการปฏิบัติ นอกจากนี้แล้วยังมีหลักอิหซาน ซึ่งเป็นหลักการที่เกี่ยวกับจริยธรรมอีกด้วย

หลักการศรัทธา (รูกนอีมาน) คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนต้องยึดมั่นศรัทธามี 6 ประการ ได้แก่

1. การศรัทธาต่ออัลลอฮ (พระเจ้า) คือ ต้องเชื่อมั่นว่าอัลลอฮมีจริง ทรงเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง และพระองค์ผู้เดียวเท่านั้นที่ควรค่าแก่การกราบไหว้
2. การศรัทธาต่อมาลาอิกะฮ์ ซึ่งเป็นสิ่งถูกสร้างประเภทหนึ่ง ที่คอยปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าทุกอย่าง มาลาอิกะฮ์มีอยู่มากมาย
3. การศรัทธาต่อบรรดานบี และรอซูลของอัลลอฮ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำสารของอัลลอฮมาเผยแผร์แก่มวลมนุษย์ในแต่ละยุคนี้ๆ ซึ่งบรรดานบีและรอซูลมีจำนวนมาก เช่น มูซาหรือโมเสส อีซาหรือเยซู มุฮัมมัด (ช.ล.) เป็นต้น
4. การศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ของอัลลอฮ ซึ่งเป็นศาสนหรือคำพูดของอัลลอฮ ที่ประทานผ่านบรรดานบีเพื่อเป็นทางนำ คัมภีร์ที่สำคัญ ได้แก่ เตาเรออต (ประทานแก่มูซาหรือโมเสส) ซาบูร (ประทานแก่ดาวิด) อินญีล (ประทานแก่อีซาหรือเยซู) อัลกุรอาน (ประทานแก่มุฮัมมัด ช.ล.)
5. การศรัทธาต่อวันอาสานของโลก ชาวมุสลิมเชื่อว่าโลกนี้ไม่จีรังยั่งยืน จะต้องแตกสลาย และเชื่อในชีวิตโลกหน้า ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องถูกพิพากษาจากอัลลอฮ
6. การศรัทธาต่อกำหนดสภาวะการณ (กอดูอ และกอดัร) กอดูอ คือ ข้อกำหนดหรือระเบียบที่อัลลอฮ กำหนดเกี่ยวกับธรรมชาติของสรรพสิ่งในจักรวาล กฎนี้มีลักษณะตายตัว ส่วน กอดัร คือ ข้อกำหนดของอัลลอฮเกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ลักษณะไม่ตายตัว

หลักการปฏิบัติหรือหลักการอิสลาม (รูกนอิสลาม) คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม มี 5 ประการ ได้แก่

1. การปฏิญาณตน (ชาฮาดะฮ์) ก็คือ การปฏิญาณว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดที่จะต้องเคารพสักการะ โดยแท้จริงนอกจากอัลลอฮ และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์”
2. การละหมาด คือ การกราบไหว้พระเจ้า ที่บังคับจำเป็นต้องทำมี 5 เวลา
3. การถือศีลอด คือ การละเว้นทั้งการกิน การดื่ม การร่วมประเวณี และทุกสิ่งที่ทำให้เสียศีลอด ตั้งแต่รุ่งจนถึงตะวันตกดิน โดยเฉพาะการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น

4. ชะกาด คือ การจ่ายทานบิณฑบาตจากทรัพย์สินที่มีปริมาณครบตามกำหนดเมื่อครบรอบหนึ่งปีตามอัตราจ่ายที่ศาสนากำหนด แก่บุคคลที่มีสิทธิรับได้

5. การทำอัญญ คือ การเดินทางไปประกอบศาสนกิจ ณ บัณฑิตลอส (ประเทศซาอุดีอาระเบีย) ตามแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ในช่วงเวลาที่ศาสนากำหนด

หลักศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม (อิหซาน) อันเป็นหลักการที่เกี่ยวข้องกับ มารยาท และคุณธรรมทางจิตใจ ตลอดจนความประพฤติ อันดีงาม ซึ่งเรียกว่า อิหซาน

คุณธรรมอันสูงสุด คือการที่มนุษย์สำนึกในความเป็นข้าทาสของตนเองต่อพระผู้เป็นเจ้าของด้วยใจอันบริสุทธิ์ จิตใจ ผูกพันกับพระองค์ตลอดเวลา ท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) กล่าวว่า อิหซานคือการที่ท่านปฏิบัติกรณัมสการอัลลอฮ์ประหนึ่งท่านเห็นพระองค์แม้ท่านจะไม่สามารถเห็นพระองค์ก็ตาม แต่พระองค์ก็ทรงมองเห็นท่าน

ความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้านั้น จะเป็นสายสัมพันธ์อันแน่นเหนียว ซึ่งก่อให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสันติสุขและสันติภาพถาวรขึ้นในโลกนี้ กล่าวคือ ความสัมพันธ์กับพระเจ้า ทำให้มนุษย์มีจิตยำเกรง สำนวต่อพระองค์ ความสัมพันธ์กับมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความประพฤติที่ดีต่อกัน ห่วงดีต่อกัน และหากใครขาดสายสัมพันธ์ทั้งสองนี้คือ หัวใจเขาไม่สัมพันธ์กับพระเจ้า และไม่สัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เขาก็จะตกต่ำอยู่ในความอับศยกเว้น โดยเหตุที่พวกเขามีสัมพันธ์ต่ออัลลอฮ์และสัมพันธ์ต่อมนุษย์ (วินัย สมะฮูน, มปป)

วินัย สมะฮูน (มปป) กล่าวว่า หลักคุณธรรม แบ่งออกได้เป็นสองส่วน คือ (1) คุณธรรมที่ต้องประพฤติ และ (2) คุณลักษณะที่ต้องละเว้น

คุณธรรมที่ต้องประพฤติ หมายถึงความดีต่างๆ ที่ต้องประพฤติอยู่เสมอ อันได้แก่ หน้าที่และมารยาทที่ต้องแสดงออกและคุณสมบัติที่ดีทางจิตใจ เช่น

1. หน้าที่ของบุคคลต่อพระเจ้า ต้องระลึกอยู่เสมอว่า ตัวเองอยู่ต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าของพระองค์ ทรงมองเห็นอยู่ตลอดเวลา จึงต้องทำแต่ความดี มีมารยาท และละเว้นการกระทำที่ผิดต่อบทบัญญัติของพระองค์
2. หน้าที่ของผู้รู้ ครู และผู้รู้โดยทั่วไป จะต้องสำนึกอยู่เสมอว่า ความรู้ที่ตนได้มานั้น เป็นไปโดยความเมตตาของพระผู้เป็นเจ้าของพระองค์ทรงประทานให้ ดังนั้นจึงต้องเผยแพร่ต่อให้ผู้อื่น ได้รับความรู้นั้นโดยไม่มุ่งหวังอามิสสินจ้างใดๆ ทั้งสิ้นและไม่นำความรู้ไปสร้างสมอำนาจบารมี หรือนำความรู้ไปแข่งขันกับใคร หรือทับถมผู้รู้อื่นๆ หรือหาประโยชน์อันมิชอบ
3. หน้าที่ของผู้ไม่รู้ ผู้ไม่รู้จะต้องศึกษาเพื่อจะได้มีความรู้ ความรู้มิได้จำกัดแต่เฉพาะความรู้ทางด้านสามัญหรือศาสนาใดด้านหนึ่ง มุสลิมจะต้องเรียนรู้ความรู้ทั้งสองด้าน จน

สามารถนำความรู้ความสามารถไปประพจน์ทางด้านศาสนาอย่างดี และนำความรู้สามัญหรือวิชาชีพไปประกอบสัมมาอาชีพต่อไป และผู้เรียนรู้ทุกคนจะต้องให้ความเคารพต่อผู้สอนมีความนอบน้อมถ่อมตน พุคจาสุภาพ อ่อนโยน และคอยอุปถัมภ์ผู้สอนของตนอยู่เสมอ

4. หน้าที่ของลูก ลูกทุกคนมีหน้าที่ต้องระลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ของพ่อแม่ ต้องมีความกตัญญูทักท้วงที่รู้คุณต่อท่านทั้งสอง ต้องคิดอุปการะท่านทั้งสอง ไม่ปล่อยให้ท่านทั้งสองต้องเดือดดาล อยู่กับความเหงาม และต้องปรนนิบัติท่านทั้งสองเป็นอย่างดีที่สุด
5. หน้าที่ของพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่มีลูกก็ต้องเลี้ยงดูลูกอย่างดี ให้การดูแล ให้ความสุข ให้การศึกษา คอยอบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดีมีมารยาท ไม่ปล่อยให้ประหลาดใจต่อลูกจนขาดความอบอุ่นทางจิตใจ เติลิดออกไปหาความสนุกสนานนอกครอบครัว พ่อแม่ต้องสร้างสถาบันครอบครัว ให้เป็นความหวังของลูกเป็นสวรรค์ของลูก อย่าทำให้เป็นนรกสำหรับลูก
6. หน้าที่ของเพื่อน คนทุกคนมีเพื่อน ไม่ว่าเพื่อนร่วมงานเพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมหมู่บ้าน จนเป็นร่วมโลก ทุกคนต้องหวังดีต่อกันมีความประพจน์ที่ดีต่อกัน ไม่ดูถูกไม่เกลียด ไม่อาฆาตแค้น ไม่ทับถมหรือทำลายใคร ต่างคิดที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
7. หน้าที่ของสามี ทั้งสามี-ภรรยา จะต้องมีหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกัน กล่าวคือ สามีต้องรับผิดชอบในด้านการปกครองครอบครัว และการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัวและสามีจะต้องเป็นที่พึ่งของครอบครัวมีความประพจน์ที่ดีงามต่อคนในครอบครัว เป็นแบบอย่างที่ดีงาม แก่คนในครอบครัวโดยสม่ำเสมอ ไม่ทิ้งครอบครัวออกไปหาความสุขนอกบ้าน และต้องรักเตือน และสอนภริยาและคนในครอบครัว
8. หน้าที่ของภริยา ภริยามีหน้าที่ช่วยเหลือสามีในด้านต่างๆคอยสอดส่องดูแลเป็นกำลังใจให้สามี ให้ความสุขแก่สามี และต้องต้อนรับแขกของสามีด้วยมารยาทด้วยอัธยาศัยไมตรีด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส และด้วยความจริงใจ ไม่นินทาสามีลับหลัง ไม่บ่นหรือก้าวร้าวสามี หากสามีทำผิดก็เตือนด้วยความหวังดีและครองสติไม่โมโห ให้เกียรติสามี และอยู่ในโอวาทของสามี
9. หน้าที่ของผู้นำ ผู้นำทางสังคมในตำแหน่งต่างๆที่ถูกแต่งตั้งหรือเลือกตั้งก็ตาม จะต้องปฏิบัติตนต่อผู้ตาม ด้วยความเมตตา และด้วยความนอบน้อม ไม่ถือตัวพุดจาสุภาพอ่อนโยน เมื่อจะใช้อำนาจก็ใช้ด้วยความยุติธรรม มีความกล้าหาญ และกล้าตัดสินใจ ไม่ลังเล ไม่อ่อนแอ ไม่ขลาดกลัว ต้องประพจน์ดีพร้อมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับประชาชน ต้องเสียสละทุกสิ่งเพื่อประชาชน

10.หน้าที่ของประชาชน ประชาชนในฐานะผู้ตามจะต้องเคารพผู้นำกฏต่างๆที่ออกมาโดยชอบธรรม ประชาชนต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด ผู้ตามจะคิดกระด้างกระเดื่องไม่ได้ แต่ก็กล้าหาญที่จะเตือนผู้นำเมื่อผู้นำทำผิดหรือออกกฏหมายโดยไม่ชอบธรรม ให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ดี รักษาสิทธิผู้นำ และสิทธิของประชาชนด้วยกัน

คุณลักษณะที่ต้องละเว้น มีคุณลักษณะที่มุสลิมต้องละเว้นอยู่มากมาย ล้วนเป็นข้อห้ามที่อิสลามได้บัญญัติไว้ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. เกี่ยวกับคุณลักษณะด้านร้ายทางจิตใจ ซึ่งเมื่อใครมีหัวใจของเขาก็จะมีติดบอด เช่น ความโกรธ ความอิจฉา ความเกลียดชัง ความตระหนี่ ความหลง ความโลภ ความขโส ความลำพอง ความโอ้อวด เป็นต้น
2. เกี่ยวกับความประพฤติโดยทั่วไป เช่น ความฟุ่มเฟือยในการบริโภค การพูดมาก ความเกียจคร้าน การเอารัดเอาเปรียบ การดูถูกคนอื่น การรังแกผู้อื่น การน้อโก่ง การนินทา ใส่ร้าย ส่อเสียด การลักขโมย การปล้น การฉกชิงวิ่งราว การล่วงประเวณี การลักเพศ การเลียนแบบหญิงหรือชาย ส่องเสพกับสัตว์ การพนัน การประกอบอาชีพทุจริต การดื่มสุราและของมึนเมา การกินดอกเบี้ย การบริโภคสุกร สุนัข โลहित สัตว์ตายเอง สิ่งเช่นไหว่ สัตว์ที่มุสลิมมิได้เชือด สัตว์บางประเภทที่ห้าม เช่น ลา กบ มด สัตว์ที่ทำอันตรายแก่ผู้บริโภค สัตว์ที่น่ารังเกียจ เช่น หนู อีกา เขี้ยว สิ่งบริโภคที่ได้มาโดยไม่สุจริต การประดับด้วยทองคำและผ้าไหมสำหรับผู้ชาย เครื่องใช้ที่ทำด้วยเงินทอง การประทุษร้ายต่อชีวิต การค้ากำไรเกินควร การกักตุนสินค้า เป็นต้น
3. เกี่ยวกับคุณลักษณะและความประพฤติที่มีผลต่อการศรัทธา ซึ่งข้อห้ามเหล่านี้มีผลทำให้ผู้ประพฤติหรือมีอยู่ต้องสิ้นสภาพอิสลามทันที เช่น การนับถือสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์เป็นพระเจ้า การกราบสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ กระทำการอันเป็นการเหยียดหยามต่อพระเจ้า ต่อมลาอิกะฮ์ ต่อศาสนทูตต่อคัมภีร์ ต่อบทบัญญัติทางศาสนา ประวิงการเข้าอิสลามของผู้อื่น ใช้คำพูดกล่าวหามุสลิมว่ามีไช่มุสลิม การเชื่อถือโชค เครื่องราง ยันต์ ของขลัง เวทมนต์คาถา ปฏิบัติพิธีกรรมศาสนาอื่น ใช้คำพูดแสดงไม่เห็นความสำคัญในการปฏิบัติศาสนกิจ ใช้คำพูดหรือคิดเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติของศาสนา ปฏิเสธอัลกุรอาน สงสัยหรือปฏิเสธหลักศรัทธา เป็นต้น

เมกาลานา ซัยยิด อบุล อลา เมาคูดี (อ้างในบรรจง บินกาซัน, 2541:44) กล่าวว่า มุสลิม คือ ผู้ที่ยอมจำนนโดยสิ้นเชิงต่ออัลลอฮ์ ดังนั้นการยอมจำนนโดยสิ้นเชิงนั้นคือ สิ่งที่ทำให้คนเป็นมุสลิม อิสลามหมายถึง การยอมตนและการเชื่อฟังอัลลอฮ์ การมอบตัวให้กับอัลลอฮ์โดยสิ้นเชิงคืออิสลาม การสละเสรีภาพและอิสรภาพของตัวเองและการปฏิบัติตามพระประสงค์ของอัลลอฮ์คืออิสลาม

การยอมมอบตนต่ออริปไตยของอัลลอฮ์คืออิสลาม ถ้าหากผู้ใดยอมให้การดำเนินชีวิตในทุกๆด้าน อยู่ภายใต้อัลลอฮ์ ผู้นั้นก็เป็นมุสลิม

มาลานา ซัยยิด อบุล อลา เมาดูดี (อ้างในบรรจง บินกาซัน, 2541:100-101) กล่าวว่า มุสลิม เพียงบางส่วน คือ มุสลิมที่ยอมรับความศรัทธาในอัลลอฮ์และรอซูลของพระองค์และประกาศว่าอิสลามเป็นศาสนาของพวกเขา แต่แล้วพวกเขาก็จำกัดอิสลามนี้ไว้แค่เพียงส่วนหนึ่งของชีวิตของพวกเขา และในส่วนที่เขจำกัดไว้นี้ พวกเขาจะแสดงความรักความผูกพันกับอิสลามอย่างแนบแน่น พวกเขาจะปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัดและจะกล่าวคำรำลึกถึงอัลลอฮ์ (บิกรุลลอฮ์) อยู่ตลอดเวลา พวกเขาจะเคร่งครัดในเรื่องอาหารการกิน การสวมใส่เสื้อผ้าตลอดจนการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมทางสังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เขาถือว่าเขาเป็นคนมีศาสนาอย่างสมบูรณ์แล้ว แต่หันไปจากสิ่งดังกล่าวข้างต้นแล้ว ชีวิตของพวกเขาไม่ได้ดำเนินไปตามคำสั่งของอัลลอฮ์

ส่วนมุสลิมที่แท้จริง คือ มุสลิมประเภทที่สองคือบรรดาผู้ที่หล่อหลอมบุคลิกภาพและการดำรงชีวิตของเขาเข้ากับอิสลาม พวกเขาจะอยู่อย่างมุสลิมไม่ว่าพวกเขาจะอยู่ในฐานะใด ลูก ภรรยา หรือสามี นักธุรกิจ เจ้าของที่ดิน กรรมกรหรือนายจ้าง ความรู้ที่ต้องการ อุดมการณ์ ความคิด ความเห็น ตลอดจนการชอบหรือไม่ชอบของเขาจะถูกกำหนดโดยอิสลาม ทางนำของอัลลอฮ์จะอยู่เหนือหัวใจและความคิดเหนือตาและหู เหนือกระเพาะ เหนือความต้องการทางเพศ เหนือมือ และเท้า เหนือร่างกายและจิตใจของพวกเขา พวกเขาจะไม่รักหรือไม่เกลียดใครโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ของอิสลาม ไม่ว่าพวกเขาจะต่อสู้หรือเป็นเพื่อนกับใครก็ตาม พวกเขาจะทำไปก็เพื่ออิสลามอย่างบริสุทธิ์ ถ้าหากพวกเขาจะไม่ให้สิ่งใดแก่ใคร นั่นก็เพราะว่าอิสลามต้องการให้เขาทำเช่นนั้น ความคิดเช่นนี้ไม่เพียงแต่จะจำกัดอยู่แค่ชีวิตส่วนตัวของพวกเขาเท่านั้น แต่ชีวิตทางสังคมของพวกเขาทั้งหมดยังวางพื้นฐานอยู่บนอิสลามอีกด้วย

2.3.2 ทศนะเกี่ยวกับชีวิตของอิสลาม

มาลานา ซัยยิด อบุล อลา เมาดูดี (อ้างในบรรจง บินกาซัน, 2542:6-13) กล่าวถึงหลักการพื้นฐานว่า

- อัลลอฮ์ ซึ่งเป็นพระเจ้าแห่งจักรวาลได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาและแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนของพระเจ้าบนโลกนี้ พระองค์ได้ประทานความสามารถในการคิด การเข้าใจ ตลอดจนอำนาจในการแยกแยะความถูกต้องผิดให้แก่มนุษย์ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ที่ได้รับเจตนาธรรม์ ในการเลือกเฟ้นและได้รับอำนาจในการใช้ทรัพยากรต่างๆ บนโลก
- พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงทำให้มนุษย์รู้เป็นที่แจ่มชัดว่า พระองค์เป็นพระเจ้าสูงสุด โลกนี้ไม่ใช่ที่พำนักอันถาวร มนุษย์จะต้องกลับไปหาพระองค์อีกเพื่อรอรับการตัดสิน ดังนั้น

มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามการนำและคำบัญชาของพระองค์ เพื่อความโปรดปรานของพระองค์ ประสบผลสำเร็จทั้ง โลกนี้และโลกหน้า

- อัลลอฮ์ได้ให้มนุษย์คนแรก (อาดัมและเฮวา) มาบังเกิดบนโลกและพร้อมกับทางนำในการดำเนินชีวิต คือ อิสลาม ซึ่งหมายถึง การยอมจำนนโดยสิ้นเชิงต่ออัลลอฮ์ ผู้ทรงสร้างมนุษย์และจักรวาล ซึ่งต่อมามนุษย์รุ่นหลังก็หันห่างและหลงทาง
- ถึงแม้มนุษย์จะหลงทาง แต่อัลลอฮ์ก็ไม่ทรงทำลายหรือบังคับมนุษย์ให้หันมาสู่แนวทางถูกต้อง เพราะขัดกับเสรีภาพที่พระองค์ให้ไว้แก่มนุษย์ ดังนั้นพระองค์จึงแต่งตั้งมนุษย์ด้วยกันเอง ที่มีคุณธรรมมาตักเตือนสู่แนวทางที่ถูกต้อง
- บรรดาศาสดาเหล่านี้ถูกส่งมาทุกยุคทุกสมัย ในทุกแผ่นดิน และทุกๆ ชนชาติ ซึ่งมีจำนวนมาก ปฏิบัติตามแนวทางเดียวกัน นั่นคือ ทางนำของพระผู้เป็นเจ้า มีภารกิจเหมือนกันคือ การเรียกร้องมนุษย์ไปยังศาสนาอิสลาม
- ศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) เป็นศาสดาคณสุดท้าย และสารที่นำมานั้นเป็นสารสำหรับมนุษย์ชาติทั้งหมด นั่นคือ อัลกุรอาน ซึ่งเป็นที่มาของแนวทางที่ถูกต้อง ในการดำเนินชีวิตสำหรับมนุษย์ชาติ

2.3.3 หลักการของทฤษฎีการเมืองอิสลาม

ทฤษฎีการเมืองอิสลามมีพื้นฐาน ดังนี้ คือ (1) ไม่มีผู้ใด กลุ่ม – พวกหรือประชากรทั้งรัฐที่จะเป็นเจ้าของอธิปไตยได้ เว้นแต่พระเป็นเจ้าของค์เดียวเท่านั้น (2) พระผู้เป็นเจ้าทรงออกกฎหมายต่างๆ มาสู่มนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถร่างหรือออกกฎหมายใดมาขัดกับกฎของพระเจ้าได้ แม้ว่าประชาชนทั้งหลายจะลงมติกันโดยเอกฉันท์ก็ตาม (3) รัฐอิสลามจะต้องจัดตั้งใต้กฎของพระเจ้า ผ่านพระศาสดา รัฐบาลผู้บริหารจะต้องเป็นประหนึ่งหน่วยงานทางการเมือง ที่ควบคุมใช้กฎหมายของพระเจ้า หากขัดหรือคัดค้าน “กฎของพระเจ้า” ประชาชนก็ไม่ผูกพันจะต้องทำตามคำสั่งต่อไป (มะฮากิม มะนุง, 2536:49-50)

แมลาเนา ซัยยิด อบูล อลา เมาคูตี (อ้างในบรรจง บินกาซัน, 2542:33-35) กล่าวว่าระบบการเมืองอิสลามวางอยู่บนหลักการ 3 ประการคือ

1. ความเชื่อในพระเจ้าของค์เดียว หลักความเชื่อในเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้านั้นปฏิเสธความเป็นอธิปไตยของมนุษย์ ในทางการเมืองและในเรื่องของกฎหมาย ไม่ว่าจะในระดับบุคคลหรือส่วนรวม กล่าวคือ ไม่มีสิ่งใดที่จะมาอ้างว่า “ตัวเองเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดได้ เพราะอัลลอฮ์เท่านั้นต่างหากที่มีอำนาจสูงสุด และ พระบัญชาของพระองค์เท่านั้นที่เป็นกฎหมายแห่งอิสลาม

2. ความเป็นศาดาศของมุฮัมมัด (ช.ล.) จากศาดาศามุสลิมได้รับของ 2 สิ่ง ซึ่งรวมกันเรียกว่า ซาริอะฮ์ ดังนี้ (1) คัมภีร์กุรอาน ซึ่งเป็นเสมือนกฎหมายของอัลลอฮ์ (2) การอธิบายความหมายและการปฏิบัติตามคัมภีร์ของพระเจ้า เพื่อเป็นแบบอย่าง
3. การเป็นตัวแทน หมายถึง ระบบการในตัวแทน กล่าวคือ ในอิสลามมนุษย์มีฐานะเป็น ตัวแทนของพระเจ้าบนแผ่นดิน ตัวแทนในที่นี้หมายถึงตัวแทนแห่งคุณธรรมและอำนาจของพระองค์ ซึ่งมีสิทธิที่จะใช้อำนาจของพระองค์บนหน้าแผ่นดินนี้ได้ภายในขอบเขตที่พระองค์บัญญัติไว้

เมื่อมนุษย์คือตัวแทนของพระเจ้าบนแผ่นดิน ดังนั้น ถ้ารัฐใดตั้งขึ้นตามหลักการเช่นว่านี้ก็ถือว่ารัฐนั้นเป็นรัฐภายใต้อธิปไตยของพระผู้เป็นเจ้า และหน้าที่ของรัฐก็คือ ปฏิบัติไปตามวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้า ให้ลุล่วงไปโดยการทำงานบนหน้าแผ่นดินนี้ภายในขอบเขตที่พระองค์ได้ทรงกำหนดเอาไว้ในธรรมนูญของอิสลาม สังคมที่ยอมรับการเป็นตัวแทนนี้ทุกคนในสังคมก็มีส่วนในความเป็นตัวแทนของพระเจ้า ทุกคนมีความเท่าเทียม ไม่มีใครสำคัญกว่าใคร ไม่มีใครทำลายสิทธิและอำนาจอันชอบธรรมนี้ได้ นี่เป็นจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยในอิสลาม

เมอลานา ซัยยิด อบุล ฮตา เมาดูดี (อ้างในบรรจง บินกาชัน, 2542:40) ฝ่ายบริหารต้องได้รับการแต่งตั้งขึ้นตามเจตนารมณ์ของประชาชน อำนาจหน้าที่ของ รัฐบาลนั้นก็มิแต่เพียงการใช้อำนาจหน้าที่แทนประชาชน ความคิดเห็นของประชาชนเป็นสิ่งชี้ขาดในการแต่งตั้งรัฐบาล

ซัยยิด กุฎบ์ (อ้างในบรรจง บินกาชัน, มปป:161-162) กล่าวว่า ระบบการเมืองของอิสลามได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่ถูกปกครองไว้ว่าจะต้องเป็นความสัมพันธ์ของความยุติธรรมและความพอใจ ผู้ปกครองอิสลามไม่สามารถจะใช้อำนาจได้ยกเว้นโดยอาศัยความร่วมมือจากประชาชน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ปกครองจะอยู่ในอำนาจได้ตราบใดที่เขาจะเชื่อฟังอัลลอฮ์และนำกฎหมายของพระองค์มาใช้ รัฐบาลที่มาจากทางเลือกโดยอิสระ จากการลงมติของประชาชนและจากการใช้กฎหมายจะต้องสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน จริงอยู่ ถึงแม้จะมีคนตำหนิติเตียนบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับมีการปฏิวัติ เพราะสังคมจะดำเนินไปตามคำสอนของอิสลาม

ซัยยิด กุฎบ์ (อ้างในบรรจง บินกาชัน, มปป:162) กล่าวว่า ระบบการเมืองของอิสลามเป็นระบบที่อาศัยการปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน ดังนั้น การปรึกษาหารือร่วมกันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับรัฐบาลที่ดีถึงแม้ว่ากฎหมายอิสลามจะมีได้กำหนดระบบของการปรึกษาหารือไว้เป็นการตายตัวก็ตาม ส่วนเรื่องความคิดเห็นในการปรึกษาหารือ จะเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดในยุคนั้น เนื่องจากการปรึกษาหารือกันนั้น หมายถึงว่า มุสลิมจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการ

ตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตทางการเมืองของตน ดังนั้น จึงไม่มีเหตุผลใดที่เขาจะถูกกดดันมิให้เข้าไปมีส่วนในการแสดงความคิดเห็น

ซัยยิด กุฎบ์ (อ้างในบรรจง บินกาซัน, มปป:163) กล่าวว่า การให้ความเชื่อฟังต่อผู้ปกครองนั้นขึ้นอยู่กับความยึดมั่นปฏิบัติตามกฎหมายอิสลามของผู้ปกครองเอง ท่านศาสดากล่าวว่า “จงเชื่อฟังผู้ปกครอง ถึงแม้ว่าเขาจะเป็นทาสผิวดำ ตราบใดที่เขายังใช้คัมภีร์ของอัลลอฮ์อยู่” คัมภีร์กูรออันได้ประณามบรรดาผู้ที่ใช้กฎการปกครองอื่น นอกเหนือไปจากที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้ากำหนดไว้อย่างรุนแรงว่า “ส่วนผู้ใดไม่ตัดสินใจตามที่อัลลอฮ์ ได้ทรงประทานลงมา ดังนั้น เหล่านี้พวกเขาเป็นผู้ฝ่าฝืน”

ซัยยิด กุฎบ์ (อ้างในบรรจง บินกาซัน, มปป:165) กล่าวว่า อบูบักร คอลีฟะฮ์ คนแรกและสาวกของท่านศาสดาได้กล่าวไว้หลังจากที่ประชาชนแสดงความภักดีแล้วว่า “ฉันได้รับเลือกให้เป็นผู้ปกครองพวกท่าน แต่ฉันมิได้เป็นผู้ที่ดีที่สุดในกลุ่มพวกท่าน ดังนั้น ถ้าหากฉันทำดี จงช่วยฉัน และถ้าหากฉันทำผิด จงแก้ไขฉัน จงเชื่อฟังฉัน ตราบใดที่ฉันยังเชื่อฟังอัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์ แต่ถ้าหากฉันไม่เชื่อฟังอัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์แล้ว ฉันก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะมาเรียกร้องให้ท่านเชื่อฟังฉัน” คำพูดเหล่านี้เป็นสิ่งที่อธิบายถึงการ ปกครองของอิสลามที่ใช้กับผู้ปกครอง และผู้ที่ถูกปกครองเป็นระบบที่สร้างสันติภาพขึ้นระหว่างคนทั้งสองกลุ่ม เป็นระบบที่ขอมให้มีการเลือกโดยเสรี เป็นระบบที่ส่งเสริมมีส่วนร่วมทางความคิดเห็นและการจงรักภักดีอย่างจริงจัง และด้วยระบบนี้เองที่อิสลามได้ทำให้สันติภาพสากลเป็นจริงขึ้นมา

เมาลานา ซัยยิด อิบูล อลา เมาดูดี (อ้างในบรรจง บินกาซัน, 2542 :36) กล่าวว่า ประชาธิปไตยในอิสลามวางอยู่บนหลัก “ตัวแทน” ของประชาชน อธิปไตยอยู่ที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของและประชาชนเป็นตัวแทนของพระองค์ กฎหมายมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งประทานให้โดยผ่านศาสดามุฮัมมัด รัฐบาลจะต้องปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของพระเจ้า ไม่ใช่ผลประโยชน์ของกลุ่มใดโดยเฉพาะ

2.3.4 รัฐอิสลาม

อำนาจรัฐอิสลามนี้ ไม่ได้ปกครองโดยกลุ่มศาสนาชุมชนใดๆ แต่โดยชุมชนมุสลิมทั้งหมดทุกชนชั้นไม่เลือกว่าจะเป็นใคร โดยยึดอัล-กูรออัน และจริยวัตรของพระศาสดาเป็นเกณฑ์ คือประชาชนมีอธิปไตยภายใต้ขอบเขตของตน โดยมีอำนาจพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของเหนือตน การบริหารต่างๆ และคำถามต่างๆ ซึ่งไม่พบคำตอบในซารีอะฮ์ (Shariah – กฎหมายอิสลาม) คือการดำรงตนในพระคัมภีร์นั้นจะพิจารณาร่วมกัน โดยอาศัยความเห็นพ้องของมุสลิมทั้งปวง (มะฮากิม มะนุง, 2536:51)

รัฐอิสลามมีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ ทำตามหน้าที่ของพระศาสดาทุกพระองค์ ที่พยายามสร้างเงื่อนไขเพื่อที่มหาชนจะได้รับความยุติธรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับมาตรฐานซึ่งพระเจ้าเป็นเจ้าของ

ประทานไว้ในคัมภีร์เพื่อระบบชีวิตที่สมบูรณ์ รัฐอิสลามจึงมีวัตถุประสงค์ไม่เพียงแต่จะปกป้องมนุษย์จากการเอาใจเอาเปรียบของมนุษย์ด้วยกัน หรือประกันเสรีภาพของประชาชน ป้องกันประชาชนจากการรุกรานจากต่างประเทศ แต่ยังสร้างพัฒนาการให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมพร้อมกันไปด้วย และทำลายความชั่วทุกรูปแบบโดยสนับสนุนคุณธรรมและความดีที่ชี้ไว้ในพระคัมภีร์อย่างมั่นคง (มะฮากิม มะนุง, 2536:51)

รัฐอิสลามมิใช่เพียงระบบการเมืองแต่เป็นวิถีชีวิตและกิจกรรมที่มีศีลธรรม และโครงสร้างของการปฏิรูปสังคมไม่มีการแบ่งแยกกิจกรรมส่วนตัวหรือส่วนรวม ซึ่งในลักษณะนี้ก็เอนเอียงไปทางคอมมิวนิสต์อยู่บ้าง แต่แท้จริงมิใช่เช่นนั้น หากแต่ได้ชี้ทางสายกลางซึ่งเป็นพัฒนาการทางสังคมอันสมบูรณ์แก่มนุษยชาติ (มะฮากิม มะนุง, 2536:51)

รัฐอิสลามเป็นรัฐที่มีพื้นฐานบนอุดมการณ์และเป้าหมายที่จะสร้างสรรค์อุดมการณ์นั้น เมื่อรัฐเป็นเครื่องมือปฏิรูปแล้ว ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่รัฐนี้จะต้องบริหารจัดการโดยผู้ที่เชื่อศรัทธาในอุดมการณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานและในหลักการแห่งพระเจ้า ซึ่งผู้บริหารจะนำมาเป็นหลักในการบริหาร รัฐอิสลามเกิดขึ้นได้ทุกหนแห่งในที่ลุ่มที่ดอนหรือในทะเลทรายไม่คำนึงถึงชาติพันธุ์หรือประเทศ ผู้ไม่ยอมรับก็ไม่ควรมีส่วนในการวางนโยบายของรัฐอิสลาม เพราะจะทำให้การบริหารเป็นไปได้ยาก แต่ผู้ที่ไม่ยอมรับก็จะอยู่ในรัฐได้ โดยได้รับการปกป้องอย่างเท่าเทียมกันทั้งในด้านทรัพย์สิน เกียรติศักดิ์ และถ้าทำอะไรให้รัฐได้ก็พึงทำแต่ในยุคหลังมีการระบุให้ผู้ที่มิใช่มุสลิมขึ้นมาดำรงตำแหน่งสูงๆ ในรัฐได้บ้างถ้าไม่ทำให้เกิดความยุ่งยากหรือขัดเป้าหมายของรัฐ หรือทำให้เกิดความวิบัติแก่มุสลิม รัฐอิสลามก็อนุญาตให้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งได้เช่นกัน จากรูปของรัฐโดยทั่วไปแล้วก็จะไปถึงผู้ปกครอง นั่นคือตำแหน่งที่เรียกว่าคอลีฟะฮ์ หรือที่รู้จักกันในนามของ “กาหลิบ” นั่นเอง (มะฮากิม มะนุง, 2536:52)

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิม มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้ สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความแปลกแยกมีผู้ศึกษาไว้มีดังนี้ Keniston Kenneth (1971) (อ้างใน วิไล วงศ์สืบชาติ, 2528:23) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแปลกแยกกับพฤติกรรมทางการเมืองของนักศึกษา พบว่า พวกที่มีความแปลกแยกสูงมักไม่สนใจกิจกรรมทางการเมือง แต่มักหันไปสนใจกิจกรรมที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางศิลปะ เช่น การเล่นดนตรีและยังพบว่านักศึกษาที่มีความแปลกแยก มักเป็นพวกที่ไม่สนใจเรียน และกิจกรรมทางวิชาการอื่นๆ และมองว่ากิจกรรมต่างๆ ที่

นักศึกษาทำกันเป็นเรื่องที่เหลวไหลไร้สาระและมีความรู้ดีกว่าสังคมจะเป็นอย่างไรเป็นเรื่องที่พวกเขาไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงอะไรได้

เยาวนิจ กิตติธรรกุล (2529) วิจัยเรื่อง ความแปลกแยกกับการเข้าร่วมการคัดค้านปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชาชน:ศึกษาเฉพาะกรณี โรงงานแทนทาลัม ที่จังหวัดภูเก็ต มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางจิตวิทยาสังคม อันได้แก่ มิติของความแปลกแยก ซึ่งประกอบด้วย ความรู้สึกไร้อำนาจ ความรู้สึกไร้ความหมาย ความรู้สึกไร้บรรทัดฐาน และความรู้สึกโดดเดี่ยวทางสังคม ทศนคติที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความเชื่อข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทางลบของโรงงานแทนทาลัม การเข้าร่วมการคัดค้านการก่อตั้งโรงงานแทนทาลัม ของกลุ่มคนใกล้ชิด และการมีส่วนร่วมทางสังคม กับการเข้าร่วมการคัดค้านการก่อตั้งโรงงานแทนทาลัม (2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมิติต่างๆ ของความแปลกแยกดังกล่าวกับการเข้าร่วมการคัดค้านการก่อตั้งโรงงานแทนทาลัม โดยควบคุมตัวแปรอื่นๆ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต ทั้งในและนอกเขตเทศบาล จำนวน 198 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลกระทำโดยการสัมภาษณ์อย่างมีแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ความรู้สึกไร้บรรทัดฐานเป็นมิติของความแปลกแยกเพียงมิติเดียวที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการเข้าร่วมการคัดค้านโรงงานแทนทาลัม แต่สามารถอธิบายความแปรปรวนของการเข้าร่วมการคัดค้าน โรงงานแทนทาลัมได้เพียงร้อยละ 4 และเมื่อควบคุมตัวแปรการเข้าร่วมการคัดค้าน โรงงานฯ ของกลุ่มคนใกล้ชิด พบว่า ความรู้สึกไร้บรรทัดฐานมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมการคัดค้าน โรงงานฯ เฉพาะในกลุ่มคนที่ไม่ได้ไปเข้าร่วมการคัดค้าน โรงงานฯ กับกลุ่มคนใกล้ชิดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ตัวแปรที่มีมากที่สุดในการอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตามก็คือ ทศนคติที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งสามารถอธิบายความแปรปรวนดังกล่าวได้ร้อยละ 11 ส่วนตัวแปรที่มีอำนาจรองลงมาคือ ความเชื่อข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทางลบของโรงงานแทนทาลัมโดยที่ตัวแปรทั้งสองรวมกันจะสามารถอธิบายความแปรปรวนของการเข้าร่วมการคัดค้านการก่อตั้ง โรงงานแทนทาลัมได้ร้อยละ 18 ส่วนตัวแปรอื่นๆ ไม่มีอำนาจอธิบายอย่างมีนัยสำคัญ

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่นำมาสร้างเป็นดัชนีของความแปลกแยกซึ่งวิไล วงศ์สืบชาติ (2528:24-25) ได้รวบรวมไว้มีดังนี้ Strole Leo (1956) พบว่า ความไร้บรรทัดฐานมีสหสัมพันธ์เชิงนิเสธ กับสถานภาพ ทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล คือผู้ที่มีสถานภาพต่ำจะมีความไร้บรรทัดฐานสูง และในทางกลับกัน ผู้ที่มีสถานภาพสูงเป็นบุคคลที่มีความไร้บรรทัดฐานต่ำ ซึ่งสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในที่นี้ได้แก่ ระดับการศึกษา และประเภทของอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน เช่นเดียวกับ Wiepert (1965) พบว่า อายุ และระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ในเชิงนิเสธกับความแปลกแยก ส่วนชั้นทางสังคม มีความสัมพันธ์ในเชิงปฏิฐานกับความแปลกแยก แต่ Linton

(1970) กลับพบความสัมพันธ์ในเชิงนิเสธระหว่างสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมกับความไร้อำนาจและความไร้ความหมาย ส่วน Dean Dwight G. (1961) ศึกษาความแปลกแยก 3 ประเภท คือ ความไร้อำนาจ ความไร้บรรทัดฐาน และความโดดเดี่ยว พบว่า ทั้ง 3 ประเภทนี้มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษา รายได้ ประเภทของอาชีพ ภูมิลำเนา และอายุ คือผู้ที่มีความแปลกแยกสูง ได้แก่ ผู้ที่มีการศึกษาดำ มีรายได้ต่ำ ประกอบอาชีพที่ใช้แรงงาน มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตชนบทและเป็นผู้ที่สูงอายุ Bullorgh Bonniel (1967) พบว่า ความไร้อำนาจกับความไร้บรรทัดฐาน มีความสัมพันธ์เชิงนิเสธกับระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ และสภาพแวดล้อมทางบ้าน และพบว่าเพศหญิงมีความไร้อำนาจและไร้บรรทัดฐานสูงกว่าเพศชาย ส่วน Moore (1967) ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นหญิงระดับอุดมศึกษา พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างพวกที่มีความแปลกแยก และพวกที่ไม่มีความแปลกแยกในตัวแปรเกี่ยวกับประเภทของที่อยู่อาศัย สถานภาพสมรส และการนับถือศาสนา ในเรื่องมโนทัศน์ในตนเองนั้น Wylie R. (1961) พบว่ามโนทัศน์ในตนเอง มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ถึงสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของเขา และ Komman A.K. (1968) พบว่า มโนทัศน์ในตนเองสูงมีความสัมพันธ์กับการทำงานที่ประสบความสำเร็จ ในขณะที่ Locke E.A. (1976) พบว่ามโนทัศน์ในตนเองสูงมีความสัมพันธ์กับการวิตกกังวลที่ต่ำ ส่วน Ziller Robert C. (1969) พบว่า มโนทัศน์ในตนเองในเรื่องการปรับตัวทางสังคมมีความสัมพันธ์ในเชิงนิเสธกับความแปลกแยก

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับมุสลิมมีดังนี้ Kanniga Sachakul (1984) (อ้างใน พิเชษฐ ทองศรี นุ่น, 2536:18) ได้มุ่งประเด็นการศึกษาไปที่รัฐบาลในการใช้นโยบายบูรณาการต่อชาวมุสลิม ซึ่งผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ และการพัฒนาการทางการเมืองของชาวจีน และชาวมุสลิมในประเทศไทย ศึกษาถึงความสำเร็จและความล้มเหลวในนโยบายของรัฐบาลในการแก้ปัญหาทางเชื้อชาติ โดยเปรียบเทียบระหว่างชาวจีนและชาวมุสลิม และต้องการพิสูจน์แผนการศึกษาที่กำหนดโดยรัฐบาลกลางต่อชนกลุ่มน้อย โดยผู้ศึกษาชี้ให้เห็นว่าการศึกษาถึงนโยบายทางการศึกษาและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจนโยบายของรัฐบาลในแง่ของการผสมกลมกลืน ซึ่งถ้าหากเปรียบเทียบประเทศไทยกับประเทศอื่นแล้วจะเห็นว่า ประเทศไทยเป็นสังคมแบบอันหนึ่งอันเดียวกันคือ 80 % ที่มีเชื้อชาติเดียวกัน อย่างไรก็ตามในส่วนที่เหลือคือชนกลุ่มน้อย และในจำนวนนั้นคือชาวจีน ชาวมาเลย์ (มุสลิม) และชาวเขาเผ่าต่างๆ ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการบูรณาการชนกลุ่มน้อยให้ถือเป็นชน กลุ่มหนึ่งในสังคมไทย ในกรณีของชาวไทยมุสลิม Kanniga พบว่า ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม เป็นอุปสรรคในการใช้นโยบายของรัฐบาลในการที่จะผสมกลมกลืนเป็นชนกลุ่มนั้นพูดภาษาไทยได้ และปลูกจิตสำนึกให้มีความรักดีต่อประเทศไทยรวมทั้งการใช้นโยบายทางการศึกษาต่อชนกลุ่มน้อยก่อให้เกิดผลทางการเมืองและกระทบต่อความมั่นคงของชาติ

สุรินทร์ พิศสุวรรณ (2527:1-2) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน : เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นการศึกษาถึงปัญหาทัศนคติทางการเมืองของผู้ปกครองเมืองไทย และผู้กำหนดนโยบายของรัฐต่อประชากรกลุ่มน้อยชาวมลายู และพบว่าทัศนคติทางการเมืองดังกล่าวกลับกลายเป็นอุดมการณ์ พื้นฐานความคิดในการสร้างชาติหรือสร้างความเป็นเอกภาพของชาติอันนำไปสู่ความขัดแย้ง กระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของชาวไทยมุสลิมที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ต่างศาสนา ต่างภาษา ต่างประวัติศาสตร์โดยรัฐบาลใช้นโยบายบูรณาการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2516 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวรัฐได้พยายามเข้าควบคุมและอุปถัมภ์กำจุนสถาบันและผู้นำทางศาสนา ท่ามกลางความขัดแย้งและการต่อต้านของประชาชนชาวมลายูมุสลิม จนกระทั่งกลายเป็นขบวนการต่อสู้ทางการเมือง และการทหารดำเนินการซึ่งนำการเคลื่อนไหวทั้งภายในและภายนอกประเทศในช่วง พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา

ครุณี บุญภิบาล (2530) ทำการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อการปกครอง การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับจังหวัดสตูล และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของวัฒนธรรมในแต่ละด้านกับปฏิกริยาที่มีต่อระบบการปกครองของรัฐบาลไทย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล จำนวน 686 คน ได้มาด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสังเกตและแบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังนี้คือ (1) วัฒนธรรมด้านที่มีความแตกต่างกันมากที่สุดคือ เศรษฐกิจ รองลงไปตามลำดับ ได้แก่ ภาษา การศึกษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีการปฏิบัติตนตามระบบการปกครอง (2) ศาสนามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการปฏิบัติตนตามระบบการปกครอง (3) ขนบธรรมเนียมประเพณีมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการปฏิบัติตนตามระบบการปกครอง (4) ภาษามีความสัมพันธ์ในทางลบกับการปฏิบัติตนตามระบบการปกครอง (5) การศึกษามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการปฏิบัติตนตามระบบการปกครอง (6) เศรษฐกิจไม่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตนตามระบบการปกครอง (7) วัฒนธรรมด้านที่มีผลกระทบต่อระบบการปกครองคือ ภาษาและการศึกษา

จุไรรัตน์ สวัสดิภาพ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่องชุมชนกับความยึดมั่นผูกพันในศาสนา ศึกษากรณีไทยมุสลิมในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาถึงระดับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของไทยมุสลิม (2) ศึกษาถึงระดับแนวความคิดแบบโลกอลลิซิมของไทยมุสลิม (3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภูมิหลังทางสังคม เช่น เพศ อาชีพ สถานภาพ

สมรส ฯลฯ กับความยึดมั่นผูกพันในศาสนา (4) สร้างตัวแบบสมมติฐานของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความยึดมั่นผูกพันในศาสนา (5) เปรียบเทียบอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ ต่อการเกิดความยึดมั่นผูกพันในศาสนา กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ชาวไทยมุสลิม ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวน 300 คน การเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูล กระทำโดยการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรภูมิหลังของชาวไทยมุสลิมทุกตัว ยกเว้น มัสยิดที่ไปประกอบศาสนกิจและศาสนพิธีเป็นประจำ และอาชีพ มีความสัมพันธ์กับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอย่างมีนัยสำคัญ ตัวแบบสมมติฐานที่สร้างขึ้น ประกอบด้วย 6 มโนทัศน์ คือ (1) ความยึดมั่นผูกพันในศาสนา (2) การศึกษา (3) การเป็นชนกลุ่มใหญ่ในชุมชน (4) ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน (5) การศึกษาศาสนาอิสลาม (6) แนวความคิดแบบโลกอลลิซิม ในขั้นตอนของการทดสอบความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของมาตรวัด ได้แยกมโนทัศน์ ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาออกเป็นความยึดมั่นผูกพันในศาสนาแนวศรัทธาและความยึดมั่นผูกพันในศาสนาแนวการปฏิบัติผลการทดสอบตัวแบบสมมติฐานของความยึดมั่นผูกพันในศาสนา พบว่า ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน การศึกษาศาสนาอิสลาม และแนวความคิดแบบโลกอลลิซิม มีผลกระทบโดยตรงทางบวกต่อความยึดมั่นผูกพันในศาสนา โดยการศึกษาศาสนาอิสลามมีผลกระทบมากที่สุด และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน มีผลกระทบน้อยที่สุด นอกจากนี้การศึกษาศาสนาอิสลาม และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน ยังมีผลกระทบโดยอ้อมในทางบวกต่อความยึดมั่นผูกพันในศาสนา เมื่อผ่านแนวความคิดแบบโลกอลลิซิมด้วย โดยสรุปแล้วตัวแบบสมมติฐานนี้สามารถอธิบายความแปรผันของความยึดมั่นผูกพันในศาสนาได้ร้อยละ 36.06

พิเชษฐ ทองศรีนุ่น (2536) ศึกษาเรื่องไทยมุสลิมกับความมั่นคงแห่งชาติ : ศึกษากรณีชาวไทยมุสลิม ในอำเภอรามัน จังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ วิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างความมั่นคง และค้นหาแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ โดยใช้แนวคิดเรื่องความมั่นคงและทฤษฎีโครงสร้าง รวมทั้งวิธีการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การสอบถาม และการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์และปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาที่ต่อเนื่องมาจากอดีต และยังคงมีอยู่ในปัจจุบันโดยไม่มีทีท่าจะหมดไป ตรงกันข้ามปัญหายังมีความสลับซับซ้อน เห็นได้จากปรากฏการณ์ที่รุนแรง เช่น การปฏิบัติการเคลื่อนไหว ก่อวินาศกรรม สร้างความวุ่นวาย ข่มขู่ คุกคาม เรียกค่าไถ่ ค่าคุ้มครอง ลอบทำร้าย ก่อวินาศกรรม และที่มีแนวโน้มนำไปสู่ความรุนแรงคือ การชุมนุมประท้วง หรือปรากฏการณ์ที่ไม่รุนแรง เช่นการแสวงหาผลประโยชน์ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ยังผลให้

เกิดปัญหาความไม่สงบ ไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาความหวาดระแวงและรู้สึกแปลกแยก ปัญหาอิทธิพลและการแทรกแซงจากต่างประเทศ ส่วนสาเหตุของปัญหา เกิดจากนโยบายผสมกลมกลืนของรัฐบาลไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม และข้าราชการทุจริตประพฤติมิชอบ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

โชติ ถาวร (2543) ศึกษาเรื่อง ความไว้วางใจทางการเมืองของชาวไทยมุสลิม อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก จำนวน 376 ราย พบว่า (1)ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ที่มีความไว้วางใจทางการเมืองต่อระบบการเมืองในระดับสูง (2) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบแต่ละด้านของความไว้วางใจทางการเมืองต่อระบบการเมือง ปรากฏว่า ชาวไทยมุสลิมมีความไว้วางใจทางการเมืองต่อประชาคมการเมืองในระดับสูง รองลงมา คือ ระบบการเมืองการปกครอง และผู้มีอำนาจทางการเมือง (3) อายุ ระดับการศึกษา สถานที่เรียน และการมีตำแหน่งทางสังคม มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมือง (4) การตัดสินใจของรัฐบาล การดำเนินงานของรัฐบาล และการตอบสนองของรัฐบาลต่อข้อเรียกร้องต่างๆ ในระบบการเมือง เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองด้วย

2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จังหวัดชายแดนภาคใต้ นับเป็นพื้นที่หนึ่ง ที่รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยให้ความสนใจและให้ความสำคัญมาตลอด อันเนื่องมาจากเป็นพื้นที่ที่ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ประชาชนในพื้นที่เป็นมุสลิม มีวิถีชีวิตในกรอบของวัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งแตกต่างจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ถึงแม้ว่ารัฐบาลรัฐบาลจะนำนโยบายผสมกลมกลืนมาใช้ก็ตามแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จในทางกลับกันก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมายและซับซ้อน จนเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือสังคมเริ่มยอมรับความแตกต่างและเห็นคุณค่าของความหลากหลายอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ทำให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนทัศนคติในเรื่องความมั่นคงของชาติ ในสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไป ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกลับมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อประเทศชาติ กระนั้นก็ตามรัฐบาลก็ยังให้ความสำคัญกับประเด็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่อาจนำไปสู่ความไม่มั่นคงของประเทศ หรือในทางตรงกันข้ามอาจนำไปสู่การพัฒนาคน สังคม ประเทศชาติในรูปแบบที่แตกต่างและหลากหลาย นั่นเอง

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า ชาวไทยมุสลิมซึ่งมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากชาวไทยส่วนใหญ่ของประเทศนั้น มีความแปลกแยกทางการเมืองหรือไม่ อย่างไร จึงได้กำหนดกรอบ

แนวคิดในการวิจัยว่า ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยคัดเลือกให้เป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ว่า มีระดับความแปลกแยกทางการเมืองอยู่ในระดับไหน มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อระดับความแปลกแยกทางการเมือง

สาเหตุหรือที่มาของความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมนั้น ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานการวิจัยว่า วัฒนธรรมอิสลามหรือศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดวิถีชีวิตของมุสลิมในภาคใต้ให้มีความแตกต่างกับชาวไทยโดยส่วนใหญ่เป็นอย่างมากอันนำไปสู่การใช้นโยบายผสมกลมกลืนโดยรัฐบาลในอดีตที่ผ่านมา และนำไปสู่ความขัดแย้งนั้น มีผลต่อระดับความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในพื้นที่

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยเห็นว่าปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจของชาวไทยมุสลิม อันได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสายสามัญ ระดับการศึกษาสายศาสนา ระยะเวลาในการศึกษาศาสนา สถานที่กำเนิด ระยะเวลาที่อยู่ปัตตานี อาชีพ รายได้ สถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์กับความแปลกแยกทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีด้วย

ผลที่ได้จากการวิจัย ถ้าหากมีผลออกมาว่า ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีมีความแปลกแยกทางการเมืองในระดับสูง ไม่ว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือทั้งหมด ซึ่งอาจเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาในระยะต่อไป หน่วยงานที่รับผิดชอบอาจต้องปรับเปลี่ยนนโยบายและแนวทางการปฏิบัติให้สอดคล้องกับสภาพปัญหานั้น และถ้าหากผลออกมาว่าชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีมีความแปลกแยกทางการเมืองต่ำ รัฐก็ต้องดำเนินนโยบายต่อไป เพื่อเป็นพิสูจน์ว่าได้ดำเนินนโยบายมาถูกทางแล้ว และเพื่อความสงบที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงตลอดไป

ในการศึกษา ผู้วิจัยได้สร้างแบบจำลองแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรไว้ดังนี้

